

Geografia

szkoła podstawowa

Edward DUDEK

Robert WERS

**program nauczania
geografii**
w klasach V–VIII
szkoły podstawowej

SPIS TREŚCI

1. GEOGRAFIA – PODSTAWA PROGRAMOWA KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKOŁY PODSTAWOWEJ (LUTY 2017)	3
2. WPROWADZENIE	22
3. ZAŁOŻENIA PROGRAMU NAUCZANIA GEOGRAFII W SZKOLE PODSTAWOWEJ	23
4. PLAN METODYCZNY DLA KLASY V	24
5. PLAN METODYCZNY DLA KLASY VI	30
6. PLAN METODYCZNY DLA KLASY VII	38
7. PLAN METODYCZNY DLA KLASY VIII	55

© Copyright by Wydawnictwo Edukacyjne Wiking II s.j.

Wrocław 2017

Korespondencję i zamówienia prosimy kierować pod adresem:

Wydawnictwa Edukacyjne WIKING

54-618 Wrocław, ul. Słonimska 23

tel./fax: 071 351 60 33

Infolinia: 0801 358 008

Kontakt za pomocą mediów elektronicznych:

e-mail: wydawnictwa@wiking.com.pl

Strona internetowa: www.wiking.com.pl

1. Geografia – Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (luty 2017)

CELE KSZTAŁCENIA – WYMAGANIA OGÓLNE

I. Wiedza geograficzna.

1. Opanowanie podstawowego słownictwa geograficznego w celu opisywania oraz wyjaśniania występujących w środowisku geograficznym zjawisk i zachodzących w nim procesów.
2. Poznanie wybranych krajobrazów Polski i świata, ich głównych cech i składników.
3. Poznanie głównych cech środowiska geograficznego Polski, własnego regionu oraz najbliższego otoczenia – „małej ojczyzny”, a także wybranych krajów i regionów Europy oraz świata.
4. Poznanie zróżnicowanych form działalności człowieka w środowisku, ich uwarunkowań i konsekwencji oraz dostrzeganie potrzeby racjonalnego gospodarowania zasobami przyrody.
5. Rozumienie zróżnicowania przyrodniczego, społeczno-gospodarczego i kulturowego świata.
6. Identyfikowanie współzależności między elementami środowiska przyrodniczego i społeczno-gospodarczego oraz związków i zależności w środowisku geograficznym w skali lokalnej, regionalnej i globalnej.
7. Określanie prawidłowości w zakresie przestrzennego zróżnicowania warunków środowiska przyrodniczego oraz życia i różnych form działalności człowieka.
8. Integrowanie wiedzy przyrodniczej z wiedzą społeczno-ekonomiczną i humanistyczną.

II. Umiejętności i stosowanie wiedzy w praktyce

1. Prowadzenie obserwacji i pomiarów w terenie, analizowanie pozyskanych danych i formułowanie wniosków na ich podstawie.
2. Korzystanie z planów, map, fotografii, rysunków, wykresów, diagramów, danych statystycznych, tekstów źródłowych oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu zdobywania, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych.

3. Interpretowanie map różnej treści.
4. Określanie związków i zależności między poszczególnymi elementami środowiska przyrodniczego, społeczno-gospodarczego i kulturowego, formułowanie twierdzenia o prawidłowościach, dokonywanie uogólnień.
5. Ocenianie zjawisk i procesów społeczno-kulturowych oraz gospodarczych zachodzących w Polsce i w różnych regionach świata.
6. Stawianie pytań, formułowanie hipotez oraz proponowanie rozwiązań problemów dotyczących środowiska geograficznego.
7. Podejmowanie nowych wyzwań oraz racjonalnych działań prośrodowiskowych i społecznych.
8. Rozwijanie umiejętności percepcji przestrzeni i wyobraźni przestrzennej.
9. Podejmowanie konstruktywnej współpracy i rozwijanie umiejętności komunikowania się z innymi.
10. Wykorzystywanie zdobytej wiedzy i umiejętności geograficznych w życiu codziennym.

III. Kształtowanie postaw

1. Rozpoznawanie swoich predyspozycji i talentów oraz rozwijanie pasji i zainteresowań geograficznych.
2. Łączenie racjonalności naukowej z refleksją nad pięknem i harmonią świata przyrody oraz dziedzictwem kulturowym ludzkości.
3. Przyjmowanie postawy szacunku do środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz rozumienie potrzeby racjonalnego w nim gospodarowania.
4. Rozwijanie w sobie poczucia tożsamości oraz wykazywanie postawy patriotycznej, wspólnotowej i obywatelskiej.
5. Kształtowanie poczucia dumy z piękna ojczystej przyrody i dorobku narodu (różnych obiektów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego własnego regionu i Polski, krajobrazów Polski, walorów przyrodniczych, kulturowych, turystycznych oraz sukcesów polskich przedsiębiorstw na arenie międzynarodowej).
6. Kształtowanie pozytywnych – emocjonalnych i duchowych – więzi z najbliższym otoczeniem, krajem ojczystym, a także z całą planetą Ziemią.
7. Rozwijanie zdolności percepcji najbliższego otoczenia i miejsca rozumianego jako „oswojona” najbliższa przestrzeń, której nadaje pozytywne znaczenia.

8. Rozwijanie postawy współodpowiedzialności za stan środowiska geograficznego, kształtowanie ładu przestrzennego oraz przyszłego rozwoju społeczno-kulturowego i gospodarczego „małej ojczyzny”, własnego regionu i Polski. 9. Przełamywanie stereotypów i kształtowanie postawy szacunku, zrozumienia, akceptacji i poszanowania innych kultur przy jednoczesnym zachowaniu poczucia wartości dziedzictwa kulturowego własnego narodu i własnej tożsamości.

TREŚCI NAUCZANIA – WYMAGANIA SZCZEGÓŁOWE

I. MAPA POLSKI: mapa ogólnogeograficzna, krajobrazowa, turystyczna (drukowana i cyfrowa), skala mapy, znaki na mapie, treść mapy.

UCZEŃ:

- 1) stosuje legendę mapy do odczytywania informacji oraz skalę mapy do obliczania odległości między wybranymi obiektami;
- 2) rozpoznaje na mapie składniki krajobrazu Polski;
- 3) czyta treść mapy Polski;
- 4) czyta treść mapy lub planu najbliższego otoczenia szkoły, odnosząc je do elementów środowiska geograficznego obserwowanych w terenie.

II. KRAJOBRAZY POLSKI: wysokogórski (Tatry), wyżynny (Wyżyna Krakowsko-Częstochowska), nizinny (Nizina Mazowiecka), pojezierny (Pojezierze Mazurskie), nadmorski (Pobrzeże Słowińskie), wielkomięjski (Warszawa), miejsko-przemysłowy (Wyżyna Śląska), rolniczy (Wyżyna Lubelska).

UCZEŃ:

- 1) wskazuje na mapie położenie krain geograficznych Polski;
- 2) przedstawia główne cechy krajobrazów Polski oraz wykazuje ich różnicowanie;
- 3) rozpoznaje krajobrazy Polski w opisach oraz na filmach i ilustracjach;
- 4) przedstawia podstawowe zależności między składnikami poznawanych krajobrazów;
- 5) opisuje zajęcia, tradycje rodzinne i zwyczaje mieszkańców wybranych krain geograficznych Polski;
- 6) opisuje najważniejsze obiekty dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Polski oraz wskazuje je na mapie;

7) przedstawia pozytywne i negatywne zmiany w krajobrazach powstałe w wyniku działalności człowieka;

8) dokonuje oceny krajobrazu najbliższego otoczenia szkoły pod względem jego piękna oraz ładu i estetyki zagospodarowania podczas zajęć realizowanych w terenie oraz proponuje zmiany w jego zagospodarowaniu;

9) przyjmuje postawę szacunku wobec środowiska przyrodniczego i kulturowego Polski.

III. ŁĄDY I OCEANY NA ZIEMI: rozmieszczenie łądów i oceanów, pierwsze wyprawy geograficzne.

UCZEŃ:

1) wskazuje na globusie i mapie świata: bieguny, równik, południk zerowy i 180°, półkule, zwrotniki i koła podbiegunowe;

2) wymienia nazwy kontynentów i oceanów oraz wskazuje ich położenie na globusie i mapie świata oraz określa ich położenie względem równika i południka zerowego;

3) wskazuje na mapie wielkie formy ukształtowania powierzchni Ziemi i akweny morskie na trasach pierwszych wypraw geograficznych.

IV. KRAJOBRAZY ŚWIATA: wilgotnego lasu równikowego i lasu strefy umiarkowanej, sawanny i stepu, pustyni gorącej i lodowej, tajgi i tundry, śródziemnomorski, wysokogórski Himalajów; strefowość a piętrowość klimatyczno-roślinna na świecie.

UCZEŃ:

1) wskazuje na mapie położenie poznawanych typów krajobrazów;

2) odczytuje wartość i opisuje przebieg temperatury powietrza oraz rozkład opadów atmosferycznych na podstawie klimatogramów i map klimatycznych;

3) przedstawia główne cechy i porównuje poznawane krajobrazy świata oraz rozpoznaje je w opisach, na filmach i ilustracjach;

4) rozpoznaje rośliny i zwierzęta typowe dla poznawanych krajobrazów;

5) prezentuje niektóre przykłady budownictwa, sposobów gospodarowania, głównych zajęć mieszkańców poznawanych obszarów;

- 6) identyfikuje współzależności między składnikami poznawanych krajobrazów i warunkami życia człowieka;
- 7) ustala zależności między położeniem wybranych krajobrazów na kuli ziemskiej, warunkami klimatycznymi i głównymi cechami krajobrazów.

V. RUCHY ZIEMI: Ziemia w Układzie Słonecznym; ruch obrotowy i obiegowy; następstwa ruchów Ziemi.

UCZEŃ:

- 1) dokonuje pomiaru wysokości Słońca w trakcie zajęć w terenie oraz porównuje wyniki uzyskane w różnych porach dnia i roku;
- 2) demonstruje przy użyciu modeli (np. globusa lub tellurium) ruch obrotowy Ziemi, określa jego kierunek, czas trwania, miejsca wschodu i zachodu Słońca oraz południa słonecznego;
- 3) wyjaśnia związek między ruchem obrotowym a widomą wędrówką i górowaniem Słońca, istnieniem dnia i nocy, dobowym rytmem życia człowieka i przyrody, występowaniem stref czasowych;
- 4) demonstruje przy użyciu modeli (np. tellurium lub globusów) ruch obiegowy Ziemi;
- 5) przedstawia zmiany w oświetleniu Ziemi w pierwszych dniach astronomicznych pór roku;
- 6) wykazuje związek między ruchem obiegowym Ziemi a strefami jej oświetlenia oraz strefowym zróżnicowaniem klimatu i krajobrazów na Ziemi.

VI. WSPÓŁRZĘDNE GEOGRAFICZNE: szerokość i długość geograficzna; położenie matematyczno-geograficzne punktów i obszarów; rozciągłość południkowa i równoleżnikowa.

UCZEŃ:

- 1) odczytuje szerokość i długość geograficzną wybranych punktów na globusie i na mapie;
- 2) na podstawie podanych współrzędnych geograficznych wskazuje położenie punktów i obszarów na mapach w różnych skalach;
- 3) wyznacza w terenie współrzędne dowolnych punktów (za pomocą mapy lub GPS).

VII. GEOGRAFIA EUROPY: położenie i granice kontynentu; podział polityczny Europy; główne cechy środowiska przyrodniczego Europy; zjawiska występujące na granicach płyt litosfery; zróżnicowanie ludności oraz starzenie się społeczeństw; największe europejskie metropolie; zróżnicowanie źródeł energii w krajach europejskich; rolnictwo, przemysł i usługi w wybranych krajach europejskich; turystyka w Europie Południowej.

UCZEŃ:

- 1) charakteryzuje położenie, przebieg granic oraz linii brzegowej Europy;
- 2) przedstawia podział polityczny Europy oraz rolę Unii Europejskiej w przemianach społecznych i gospodarczych kontynentu;
- 3) charakteryzuje ukształtowanie powierzchni Europy;
- 4) na przykładzie Islandii określa związek między położeniem na granicy płyt litosfery a występowaniem wulkanów i trzęsień ziemi;
- 5) przedstawia zróżnicowanie klimatyczne Europy oraz czynniki, które o nim decydują;
- 6) wyjaśnia rozmieszczenie ludności oraz główne przyczyny i skutki starzenia się społeczeństw w Europie;
- 7) wyjaśnia przyczyny i konsekwencje zróżnicowania demograficznego ludności Europy;
- 8) ocenia społeczno-ekonomiczne i kulturowe konsekwencje migracji na obszarze Europy;
- 9) określa podobieństwa i różnice między wielkimi miastami Europy: Londynem i Paryżem;
- 10) porównuje cechy rolnictwa Danii i Węgier;
- 11) wykazuje związek między cechami środowiska przyrodniczego wybranych krajów Europy a wykorzystaniem różnych źródeł energii;
- 12) przedstawia znaczenie nowoczesnego przemysłu i usług w gospodarce na przykładzie Francji;
- 13) wykazuje związki między rozwojem turystyki w Europie Południowej a warunkami przyrodniczymi oraz dziedzictwem kultury śródziemnomorskiej;
- 14) przyjmuje postawę szacunku i zrozumienia innych kultur przy zachowaniu poczucia wartości dziedzictwa kulturowego własnego kraju.

VIII. SĄSIEDZI POLSKI: przemiany przemysłu w Niemczech; dziedzictwo kulturowe Litwy i Białorusi; środowisko przyrodnicze i atrakcje turystyczne Czech i Słowacji; problemy polityczne, społeczne i gospodarcze Ukrainy; zróżnicowanie przyrodnicze i społeczno-gospodarcze Rosji; relacje Polski z sąsiadami.

UCZEŃ:

- 1) charakteryzuje przemiany w strukturze przemysłu w Niemczech na przykładzie Nadrenii Północnej-Westfalii;
- 2) projektuje trasę wycieczki po Litwie i Białorusi uwzględniającej wybrane walory środowiska przyrodniczego i kulturowego;
- 3) przedstawia przykłady atrakcji turystycznych i rekreacyjno-sportowych Czech i Słowacji;
- 4) rozumie problemy polityczne, społeczne i gospodarcze Ukrainy;
- 5) wykazuje zróżnicowanie środowiska przyrodniczego i charakteryzuje gospodarkę Rosji;
- 6) charakteryzuje relacje Polski z krajami sąsiadującymi;
- 7) rozumie potrzebę kształtowania dobrych relacji Polski z jej sąsiadami.

IX. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE POLSKI NA TLE EUROPY: położenie geograficzne Polski; wpływ ruchów górotwórczych i zlodowaceń na rzeźbę Europy i Polski; przejściowość klimatu Polski; Morze Bałtyckie; główne rzeki Polski i ich systemy na tle rzek Europy oraz ich systemów; główne typy gleb w Polsce; lasy w Polsce; dziedzictwo przyrodnicze Polski, surowce mineralne Polski.

UCZEŃ:

- 1) określa położenie fizycznogeograficzne i polityczne Polski, wskazuje na mapie przebieg jej granic (w tym morskich wód wewnętrznych);
- 2) odczytuje szerokość i długość geograficzną wybranych punktów na mapie Polski i Europy;
- 3) na podstawie podanych współrzędnych geograficznych wskazuje skrajne punkty Polski i Europy oraz wyjaśnia konsekwencje rozciągłości południkowej i równoleżnikowej ich obszarów;
- 4) podaje nazwy województw i ich stolic oraz wskazuje je na mapie;

- 5) przedstawia wpływ ruchów górotwórczych i zlodowaceń w Europie na ukształtowanie powierzchni Polski;
- 6) prezentuje główne czynniki kształtujące klimat Polski;
- 7) charakteryzuje elementy klimatu Polski oraz długość okresu wegetacyjnego;
- 8) wyjaśnia wpływ zmienności pogody w Polsce na rolnictwo, transport i turystykę;
- 9) charakteryzuje środowisko przyrodnicze Morza Bałtyckiego oraz przyczyny degradacji jego wód;
- 10) opisuje walory przyrodnicze Wisły i Odry, charakteryzuje systemy rzeczne obu tych rzek oraz porównuje je z wybranymi systemami rzecznyymi w Europie;
- 11) wyróżnia najważniejsze cechy gleby brunatnej, bielicowej, czarnoziemiu, mady i rędziny, wskazuje ich rozmieszczenie na mapie Polski oraz ocenia przydatność rolniczą;
- 12) rozróżnia rodzaje lasów w Polsce (na podstawie filmu, ilustracji lub w terenie) oraz wyjaśnia zróżnicowanie przestrzenne wskaźnika lesistości Polski;
- 13) wymienia formy ochrony przyrody w Polsce, wskazuje na mapie parki narodowe oraz podaje przykłady rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych i pomników przyrody występujących na obszarze własnego regionu;
- 14) podaje argumenty za koniecznością zachowania walorów dziedzictwa przyrodniczego;
- 15) wskazuje na mapie rozmieszczenie głównych surowców mineralnych Polski oraz omawia ich znaczenie gospodarcze;
- 16) przyjmuje postawę współodpowiedzialności za stan środowiska przyrodniczego Polski.

X. SPOŁECZEŃSTWO I GOSPODARKA POLSKI NA TLE EUROPY: rozmieszczenie ludności, struktura demograficzna Polski (wiekowa, narodowościowa, wyznaniowa, wykształcenia, zatrudnienia); migracje Polaków na tle współczesnych ruchów migracyjnych w Europie; zróżnicowanie polskich miast; sektory gospodarki Polski; rolnictwo Polski; zmiany struktury przemysłu Polski; zróżnicowanie usług i ich rola w rozwoju gospodarki; rozwój komunikacji; gospodarka morska; atrakcyjność turystyczna Polski.

UCZEŃ:

- 1) wyjaśnia zróżnicowanie gęstości zaludnienia na obszarze Polski na podstawie map tematycznych;

- 2) analizuje zmiany liczby ludności Polski i Europy po 1945 r. na podstawie danych statystycznych;
- 3) charakteryzuje struktury płci i wieku ludności Polski na podstawie piramidy płci i wieku;
- 4) porównuje zmiany w przyroście naturalnym i rzeczywistym ludności w Polsce i wybranych krajach Europy;
- 5) formułuje hipotezy dotyczące przyczyn i skutków migracji zagranicznych w Polsce;
- 6) porównuje i wyjaśnia zróżnicowanie narodowościowe, etniczne i wyznaniowe ludności Polski i wybranych państw europejskich;
- 7) wykazuje znaczenie poszczególnych sektorów gospodarki w rozwoju kraju oraz określa różnice w strukturze zatrudnienia ludności w Polsce i w wybranych państwach europejskich;
- 8) porównuje wielkość bezrobocia w Polsce i innych krajach europejskich oraz określa jego przyczyny i skutki w Polsce;
- 9) analizuje poziom urbanizacji w Polsce i Europie, rozmieszczenie i wielkość miast w Polsce oraz identyfikuje przyczyny rozwoju największych polskich miast;
- 10) opisuje warunki przyrodnicze i pozaprzyrodnicze rozwoju rolnictwa w Polsce;
- 11) przedstawia przestrzenne zróżnicowanie głównych upraw i chowu zwierząt w Polsce oraz ich znaczenie gospodarcze;
- 12) wyjaśnia przyczyny zmian w strukturze przemysłu Polski;
- 13) podaje przykłady różnych rodzajów usług w Polsce oraz ocenia znaczenie transportu i łączności dla jakości życia mieszkańców i rozwoju gospodarczego naszego kraju;
- 14) ocenia możliwości rozwoju gospodarki morskiej w Polsce;
- 15) charakteryzuje na przykładach walory turystyczne Polski oraz wybrane obiekty z Listy Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości położone w Polsce, dokonując refleksji nad ich wartością;
- 16) podaje przykłady osiągnięć Polaków w różnych dziedzinach życia społeczno-gospodarczego oraz sukcesów polskich przedsiębiorstw na arenie międzynarodowej;
- 17) jest świadomy tego, że może mieć w przyszłości wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy i kulturowy Polski.

XI. RELACJE MIĘDZY ELEMENTAMI ŚRODOWISKA GEOGRAFICZNEGO NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH OBSZARÓW POLSKI. WPŁYW: sposobu zagospodarowania dorzecza na występowanie powodzi; warunków przyrodniczych (zasobów surowców mineralnych, wiatru, wód i usłonecznienia) i poza przyrodniczych na energetykę; rozwoju dużych miast na przekształcenia strefy podmiejskiej; procesów migracyjnych na strukturę wieku i zmiany w zaludnieniu obszarów wiejskich; przemian gospodarczych po 1989 roku na zmiany struktury zatrudnienia; transportu na rozwój działalności gospodarczej; walorów środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego na rozwój turystyki.

UCZEŃ:

- 1) analizuje i porównuje konsekwencje stosowania różnych metod ochrony przeciwpowodziowej oraz określa wpływ zabudowy obszarów zalewowych i sztucznych zbiorników wodnych na występowanie i skutki powodzi na przykładzie Dolnego Śląska i Małopolski;
- 2) analizuje warunki przyrodnicze i pozaprzyrodnicze sprzyjające lub ograniczające produkcję energii ze źródeł nieodnawialnych i odnawialnych oraz określa ich wpływ na rozwój energetyki na przykładzie województw pomorskiego i łódzkiego;
- 3) identyfikuje związki między rozwojem dużych miast a zmianami w strefach podmiejskich w zakresie użytkowania i zagospodarowania terenu, stylu zabudowy oraz struktury ludności na przykładzie obszarów metropolitalnych Warszawy i Krakowa;
- 4) wyjaśnia wpływ migracji na strukturę wieku i zmiany w zaludnieniu na obszarach wiejskich na przykładach wybranych gmin województw zachodniopomorskiego i podlaskiego;
- 5) wykazuje wpływ przemian politycznych i gospodarczych w Polsce po 1989 roku na zmiany struktury zatrudnienia na przykładzie konurbacji katowickiej i aglomeracji łódzkiej;
- 6) identyfikuje związki między przebiegiem autostrad i dróg ekspresowych a lokalizacją przedsiębiorstw przemysłowych, centrów logistycznych i handlowych w obszarze metropolitalnym Wrocławia oraz między transportem morskim a lokalizacją inwestycji przemysłowych i usługowych na przykładzie Trójmiasta;
- 7) określa wpływ walorów przyrodniczych Pobrzeża Bałtyku oraz dziedzictwa kulturowego Małopolski na rozwój turystyki na tych obszarach.

XII. WŁASNY REGION: źródła informacji o regionie; dominujące cechy środowiska przyrodniczego, struktury demograficznej oraz gospodarki; walory turystyczne; współpraca międzynarodowa.

UCZEŃ:

- 1) wskazuje położenie swojego regionu geograficznego na mapie Polski;
- 2) charakteryzuje środowisko przyrodnicze regionu oraz określa jego główne cechy na podstawie map tematycznych;
- 3) rozpoznaje skały występujące we własnym regionie;
- 4) prezentuje główne cechy struktury demograficznej ludności i gospodarki regionu na podstawie wyszukanych danych statystycznych i map tematycznych;
- 5) przedstawia w dowolnej formie (np. prezentacji multimedialnej, plakatu, filmu, wystawy fotograficznej) przyrodnicze i kulturowe walory regionu;
- 6) projektuje trasę wycieczki krajoznawczej po własnym regionie na podstawie wyszukanych źródeł informacji oraz w miarę możliwości przeprowadza ją w terenie;
- 7) wykazuje zależności między elementami środowiska geograficznego na podstawie obserwacji terenowych przeprowadzonych w wybranym miejscu własnego regionu;
- 8) dyskutuje na temat form współpracy między własnym regionem a partnerskimi regionami zagranicznymi.

XIII. „MAŁA OJCZYzna”: obszar, środowisko geograficzne, atrakcyjność, tożsamość.

UCZEŃ:

- 1) określa obszar utożsamiany z własną „małą ojczyzną” jako symboliczną przestrzeń w wymiarze lokalnym (np. gmina–miasto, wieś, dzielnica dużego miasta lub układ lokalny o nieokreślonych granicach administracyjnych);
- 2) rozpoznaje w terenie główne obiekty charakterystyczne i decydujące o atrakcyjności „małej ojczyzny”;
- 3) przedstawia w dowolnej formie (np. prezentacji multimedialnej, plakatu, filmu, wystawy fotograficznej) atrakcyjność „małej ojczyzny” jako miejsca zamieszkania i działalności gospodarczej na podstawie informacji wyszukanych w różnych źródłach;

4) projektuje na podstawie własnych obserwacji terenowych, działania służące zachowaniu walorów środowiska geograficznego (przyrodniczego i kulturowego) oraz poprawie warunków życia lokalnej społeczności;

5) identyfikuje się z „małą ojczyzną” i czuje się współodpowiedzialny za kształtowanie ładu przestrzennego i jej rozwój.

XIV. WYBRANE PROBLEMY I REGIONY GEOGRAFICZNE AZJI: Azja jako kontynent kontrastów geograficznych; pacyficzny „pierścień ognia”; klimat monsunowy w Azji Południowo-Wschodniej; Japonia – gospodarka na tle warunków przyrodniczych i społeczno-kulturowych; Chiny – rozmieszczenie ludności, problemy demograficzne oraz znaczenie w gospodarce światowej; Indie krajem wielkich możliwości rozwojowych oraz kontrastów społecznych i gospodarczych; Bliski Wschód – kultura regionu, ropa naftowa, obszar konfliktów zbrojnych.

UCZEŃ:

1) wykazuje na podstawie map ogólnogeograficznych i tematycznych, że Azja jest obszarem wielkich geograficznych kontrastów;

2) identyfikuje związki między przebiegiem granic płyt litosfery a występowaniem rowów tektonicznych, wulkanów, trzęsień ziemi i tsunami oraz na ich podstawie formułuje twierdzenia o zaobserwowanych prawidłowościach w ich rozmieszczeniu;

3) dyskutuje na temat sposobów zapobiegania tragicznym skutkom trzęsień ziemi i tsunami;

4) wykazuje związek między cechami klimatu monsunowego a rytmem upraw i „kulturą ryżu” w Azji Południowo-Wschodniej;

5) ocenia znaczenie warunków przyrodniczych i czynników społeczno-kulturowych w tworzeniu nowoczesnej gospodarki Japonii;

6) korzystając z mapy, wyjaśnia zróżnicowanie gęstości zaludnienia na obszarze Chin;

7) przedstawia kierunki rozwoju gospodarczego Chin oraz ocenia ich znaczenie w gospodarce światowej;

8) określa możliwości rozwoju gospodarczego Indii oraz przedstawia kontrasty społeczne w tym kraju;

- 9) charakteryzuje region Bliskiego Wschodu pod względem cech kulturowych oraz zasobów ropy naftowej i poziomu rozwoju gospodarczego;
- 10) wskazuje na mapie miejsca konfliktów zbrojnych na Bliskim Wschodzie, identyfikuje ich główne przyczyny i skutki;
- 11) wykazuje postawy ciekawości i poszanowania innych kultur i religii.

XV. WYBRANE PROBLEMY I REGIONY GEOGRAFICZNE AFRYKI: położenie Afryki i jego wpływ na cyrkulację powietrza i rozmieszczenie opadów atmosferycznych; strefowość klimatyczno-roślinno-glebowa; warunki gospodarowania człowiekiem w strefie Sahelu – problem zachowania równowagi ekologicznej; rozwój turystyki w Kenii; rolnictwo żarowo-odłogowe i nowoczesne plantacje w Afryce Zachodniej; przyczyny niedożywienia w Etiopii; tradycyjna i nowoczesna gospodarka w Afryce.

UCZEŃ:

- 1) opisuje i wyjaśnia cyrkulację powietrza w strefie międzyzwrotnikowej, wykazując jej związek z rozmieszczeniem opadów;
- 2) wyjaśnia na podstawie map tematycznych istnienie strefowości klimatyczno-roślinno-glebowej w Afryce;
- 3) wyjaśnia związki między warunkami przyrodniczymi a możliwościami gospodarowania w strefie Sahelu oraz przyczyny procesu pustoszczenia;
- 4) określa związki między walorami przyrodniczymi i kulturowymi a rozwojem turystyki na przykładzie Kenii;
- 5) przedstawia cechy i ocenia skutki stosowania rolnictwa żarowo-odłogowego i plantacyjnego w Afryce Zachodniej;
- 6) identyfikuje na podstawie tekstów źródłowych przyczyny i skutki niedożywienia ludności Afryki na przykładzie Etiopii;
- 7) określa rolę tradycyjnych i nowoczesnych działań gospodarki w rozwoju wybranych krajów Afryki;
- 8) przełamuje stereotypy w postrzeganiu Afryki.

XVI. WYBRANE PROBLEMY I REGIONY GEOGRAFICZNE AMERYKI PÓŁNOCNEJ I POŁUDNIOWEJ: rozciągłość południkowa i ukształtowanie powierzchni; północna granica upraw i lasów w Kanadzie; cyklony i powodzie w Ameryce Północnej; problemy zagospodarowania Amazonii; sytuacja rdzennej ludności; slumsy w wielkich miastach; megalopolis; Dolina Krzemowa jako przykład technopolii; znaczenie gospodarcze Stanów Zjednoczonych w świecie.

UCZEŃ:

- 1) ustala prawidłowości w ukształtowaniu powierzchni Ameryki Północnej i Południowej na podstawie map tematycznych;
- 2) wykazuje zależności między ukształtowaniem powierzchni, cyrkulacją powietrza, odległością od morza, prądami morskimi a przebiegiem północnej granicy upraw i lasów w Kanadzie;
- 3) identyfikuje skutki występowania tornad i cyklonów tropikalnych w Ameryce Północnej;
- 4) identyfikuje konflikt interesów między gospodarczym wykorzystaniem Amazonii a ekologicznymi skutkami jej wylesiania;
- 5) ocenia sytuację rdzennej ludności oraz wyjaśnia przyczyny zanikania kultur pierwotnych na przykładzie Ameryki Północnej lub Południowej;
- 6) określa cechy megalopolis w Ameryce Północnej oraz wyjaśnia przyczyny powstawania slumsów w wielkich miastach na przykładzie Ameryki Południowej;
- 7) na przykładzie Doliny Krzemowej wyjaśnia przyczyny rozwoju technopolii oraz jej znaczenie w rozwoju gospodarki opartej na wiedzy;
- 8) korzystając z danych statystycznych, określa rolę Stanów Zjednoczonych w gospodarce światowej;
- 9) wyjaśnia przyczyny i ocenia zjawisko marnowania się ogromnych ilości pożywienia na przykładzie Stanów Zjednoczonych.

XVII. WYBRANE PROBLEMY I REGIONY GEOGRAFICZNE AUSTRALII I OCEANII: środowisko przyrodnicze; rozmieszczenie ludności i gospodarka.

UCZEŃ:

- 1) przedstawia specyfikę środowiska przyrodniczego Australii i Oceanii;
- 2) identyfikuje prawidłowości w rozmieszczeniu ludności i główne cechy gospodarki Australii na tle warunków przyrodniczych.

XVIII. GEOGRAFIA OBSZARÓW OKOŁOBIEGUNOWYCH: środowisko przyrodnicze; badania naukowe; polscy badacze.

UCZEŃ:

- 1) charakteryzuje położenie i środowisko przyrodnicze Antarktydy oraz wyjaśnia konieczność zachowania jej statusu określonego Traktatem Antarktycznym;
- 2) przedstawia cele badań aktualnie prowadzonych w Arktyce i Antarktyce oraz prezentuje osiągnięcia polskich badaczy obszarów okołobiegunowych;
- 3) opisuje warunki życia w polarnej stacji badawczej.

WARUNKI I SPOSÓB REALIZACJI

Dobierając zakres treści i wymagań w poszczególnych klasach i działach, proponuje się: w V klasie: działy I–IV, w VI klasie: działy V–VIII, w VII klasie: działy IX–XIII, w VIII klasie: działy XIV–XVIII.

Zasadnicza część podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej zawiera zarówno treści nauczania, jak i związane z nimi wymagania szczegółowe. Bardzo istotne jest ich właściwe odczytywanie. Wyartykułowane treści wskazują dość szeroko na zagadnienia, których dotyczyć może materiał realizowany podczas zajęć – daje to nauczycielowi pewną swobodę w doborze szczegółowych treści zajęć. Natomiast wymienione pod treściami, powiązane z nimi wymagania szczegółowe, powinno być traktowane jako efekt, do osiągnięcia którego (i tylko tego) powinien czuć się zobowiązany zarówno uczeń, jak również nauczyciel, np. jeśli treść wymagania brzmi: „na przykładzie Islandii określa związek między położeniem na granicy płyt litosfery a występowaniem wulkanów i trzęsień ziemi” to należy skupić uwagę na wyeksponowaniu tego związku przez: wyjaśnienie co to są płyty litosfery, ukazanie położenia Islandii na granicy odsuwających się od siebie płyt, przybliżenie zjawiska trzęsień ziemi, wybuchu wulkanu i ewentualnie gejzerów jako zjawisk, które towarzyszą rozsuwaniu się płyt litosfery. Nie ma potrzeby szczegółowego analizowania budowy wnętrza Ziemi, procesu subdukcji i ryftu, szczegółowego omawiania przyczyn i skutków trzęsienia ziemi oraz powstawania wulkanów, analizowania budowy wulkanu czy produktów jego wybuchu. Istotą tych zajęć jest dążenie do ukazania zależności i zainteresowania ucznia zjawiskiem, a nie opanowanie wielu nowych pojęć i poznania szczegółów zjawisk i procesów.

Głównym celem poznawania krajobrazów w klasie V jest przybliżenie najważniejszych cech krajobrazów, kształtowanie w uczniach umiejętności ich opisu oraz rozumienie prostych współzależności. Ważną umiejętnością kształconą w tej klasie jest czytanie mapy, wskazywanie na niej położenia krain geograficznych Polski oraz obszarów o określonych cechach krajobrazu. W dziale II. wskazano konkretne krainy, na przykładzie których omawiane winny być poszczególne typy krajobrazów. Istnieje jednak możliwość realizacji wymienionych w tym dziale wymagań także w odniesieniu do innych krain geograficznych bliższych uczniom, w ramach dodatkowego czasu, jaki pozostaje do dyspozycji nauczyciela. Przy poznawaniu krajobrazów świata ważne jest wykorzystywanie klimatogramów i map klimatycznych do wyjaśniania zależności między położeniem wybranych krajobrazów na kuli ziemskiej, warunkami klimatycznymi, roślinnością i innymi głównymi cechami krajobrazów. Istotnym założeniem dydaktycznym jest kształtowanie umiejętności porównywania, to jest przeciwstawiania (określenia różnic) i podawania podobieństw w cechach zestawionych parami krajobrazów świata. Wprowadzenie ruchów Ziemi po krajobrazach pozwala na potraktowanie poznawania zróżnicowania strefowego krajobrazów jako swego rodzaju sytuacji problemowej, poprzedzającej postawienie problemu dotyczącego przyczyn tego zróżnicowania, a następnie szukania jego rozwiązania w istnieniu stref oświetlenia jako najważniejszej konsekwencji ruchu obiegowego.

Kluczowym zadaniem geografii w klasie VI i VIII, odnoszącym się do geografii regionalnej Europy i świata, jest rozumienie zróżnicowania środowiska geograficznego na Ziemi, najważniejszych problemów współczesnego świata jak również kontynuacja poznawania relacji przyroda – człowiek. Dobór regionów uwarunkowany jest rangą, aktualnością i reprezentatywnością problemów, które można omówić na ich przykładzie. Został on również podporządkowany poznaniu podstaw geografii ogólnej: fizycznej i społeczno-ekonomicznej. Jest przy tym niezwykle istotne, aby ukazując dane zjawisko lub proces geograficzny na dobrze dobranym, poglądowym przykładzie, nie ograniczać jego występowania do tego jednego miejsca, ale dokonywać jak najczęściej tzw. transferu, to jest szukania i wskazywania na mapie innych miejsc, w których ono również występuje. Zapobiegnie to także tzw. stygmatyzacji miejsc i błędnemu, stereotypowemu myśleniu (np. że żywność marnuje się tylko w Stanach Zjednoczonych, a niedożywienie występuje jedynie w Etiopii). Treści z zakresu geografii regionalnej powinny być okazją do określania wzajemnych relacji przyroda – człowiek oraz służyć rozwijaniu myślenia geograficznego, szczególnie myślenia przyczynowo-skutkowego, dotyczącego poznawania związków i zależności zachodzących:

- 1) w samym środowisku przyrodniczym;
- 2) między warunkami naturalnymi i gospodarką człowieka;
- 3) w gospodarce i życiu społeczno-kulturowym na poznawanych obszarach.

Ten rodzaj poznania powinien pomóc uczniowi lepiej rozumieć współczesną rzeczywistość, zachodzące w niej zmiany oraz zróżnicowanie regionalne świata. Niezwykle ważne jest przy tym koncentrowanie treści lekcji na przewodnim zagadnieniu, zależnościach, natomiast unikanie wprowadzania wątków pobocznych oraz stylu encyklopedyczno-schematycznego.

Ważne jest wprowadzanie w realizacji tematyki geografii regionalnej myślenia refleksyjnego i kontemplacji (m.in. krajobrazu, znaczeń nadawanych mu przez społeczności zamieszkujące dane terytorium, odmienności doświadczeń mieszkańców obszarów o różnych warunkach przyrodniczych). Warto w planowaniu lekcji przewidzieć czas na analizę odpowiednio dobranych materiałów ilustracyjnych, prezentujących typowy dla danego regionu krajobraz kulturowy, wyrażający relacje przyroda – człowiek i człowiek – przyroda.

W klasie VII uczeń poznaje geografję Polski. Poszczególne zagadnienia z zakresu geografii fizycznej i geografii społeczno-ekonomicznej rozpatrywane są na tle geografii Europy. Powiązanie treści odnoszących się do geografii własnego kraju z podobnymi dotyczącymi Europy pozwala na ukazanie związków i zależności poszczególnych zjawisk, procesów i problemów. Nowością w edukacji geograficznej na tym poziomie kształcenia jest także propozycja ukazania relacji między elementami środowiska geograficznego na wybranych obszarach Polski. Pozwoli ona na praktyczne wykorzystywanie wiedzy i umiejętności geograficznych w celu lepszego rozumienia współzależności w środowisku geograficznym ojczystego kraju. Nauczyciel może rozszerzyć podstawowy zakres treści dotyczący środowiska przyrodniczego oraz społeczeństwa i gospodarki Polski o przykłady miejsc, które uzna za niezbędne do pełniejszego przedstawienia relacji między elementami środowiska geograficznego w Polsce. Dotyczy to w szczególności działu XI, w którym wymagania można osiągnąć także na przykładzie województwa lub aglomeracji bliskich uczniom, pod warunkiem występowania wymienionych zależności na tym terenie i porównania z innym, wskazanym w tym dziale, obszarem.

Ważnymi metodami i formami kształcenia są realizacja projektu edukacyjnego oraz zajęcia w terenie. Szkoła powinna zapewnić warunki do bezpiecznego prowadzenia przez uczniów prac badawczych oraz obserwacji terenowych, koniecznych do realizacji niektórych wymagań, co zostało oznaczone w ich treści. Podczas tych zajęć nauczyciel winien otrzymać wsparcie ze strony dyrekcji szkoły, władz samorządowych i społeczności lokalnej, a sam aktywnie uczestniczyć w tworzeniu odpowiednich warunków organizacyjnych do ich prowadzenia. Ważne jest, aby podczas zajęć organizowanych w terenie była wykorzystywana mapa. Zbieranie materiałów i informacji o własnym regionie i „małej ojczyźnie” powinno być zakończone publiczną prezentacją opracowanych wyników na forum klasy lub szkoły (np. w obecności rodziców w ostatnim miesiącu roku szkolnego).

Wykorzystanie walorów edukacyjno-wychowawczych geografii i realizacja zakładanych osiągnięć ucznia może zachodzić tylko w warunkach aktywnego i świadomego konstruowania wiedzy przez ucznia, a nie transmisji wiedzy od nauczyciela do ucznia.

Realizacja celów kształcenia geograficznego powinna odbywać się przez:

- 1) stosowanie metod umożliwiających kształtowanie umiejętności obserwacji (kraj- obrazów, zjawisk, procesów naturalnych i antropogenicznych) podczas zajęć w terenie (obowiązkowych i realizowanych w znacznie większym wymiarze niż dotychczas);
- 2) traktowanie mapy (w tym cyfrowej) jako podstawowego źródła informacji oraz pomocy służącej kształtowaniu umiejętności myślenia geograficznego;
- 3) wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych do pozyskiwania, gromadzenia, analizy i prezentacji informacji o środowisku geograficznym i działalności człowieka;
- 4) stosowanie metody projektu w celu stworzenia warunków do podejmowania przez uczniów badań terenowych oraz konfrontowania informacji pozyskanych z różnych źródeł wiedzy geograficznej (w tym zasobów cyfrowych) z samodzielnie zgromadzonymi danymi;
- 5) organizowanie debat, seminariów, konkursów, wystaw fotograficznych, opracowywanie przewodników, folderów, portfolio, w tym z wykorzystaniem środków informacyjnych i nowoczesnych technik multimedialnych;
- 6) stosowanie w większym zakresie strategii wyprzedzającej, która polega na wcześniejszym przygotowywaniu się uczniów do lekcji, przez zbieranie informacji, wykonywanie zadań oraz samodzielne uczenie się przed lekcją z wykorzystaniem m.in. odpowiednich aplikacji komputerowych i zasobów internetu;

7) wprowadzenie takich metod i środków, które stwarzają warunki do dostrzegania piękna otaczającego świata w różnych jego aspektach, sprzyjających kontemplacji wartości przyrody i obiektów dziedzictwa kulturowego;

8) stosowanie w jak największym zakresie pracy w grupach, stwarzającej warunki do kształtowania umiejętności komunikacji, współpracy, odpowiedzialności.

Istotne jest odejście od metod podających i przejście do kształcenia poszukującego. Najbardziej kształcącymi metodami nauczania są te, które aktywizują ucznia, umożliwiając mu konstruowanie wiedzy przez samodzielne obserwowanie, analizowanie, porównywanie, wnioskowanie, ocenianie, projektowanie i podejmowanie działań sprzyjających rozwiązywaniu problemów. Ważne jest stosowanie różnego rodzaju form ćwiczeniowych (z mapą, ilustracjami, tekstem źródłowym), metod aktywizujących (m.in. graficznego zapisu, decyzyjnych, metody problemowej, dyskusji, SWOT), metod waloryzacyjnych, w tym eksponujących.

Podstawową zasadą doboru środków dydaktycznych i metod powinno być systematyczne korzystanie z atlasu, ściennych map geograficznych oraz zasobów kartograficznych internetu. Posługiwanie się mapą, orientowanie się w przestrzeni geograficznej, wykazywanie zróżnicowania przestrzennego składników przyrodniczych i działalności człowieka w środowisku geograficznym oraz interpretacja treści map jest podstawowym celem edukacji na tym poziomie.

W nauczaniu i uczeniu się geografii w szkole podstawowej wskazane jest stosowanie metody studiów przykładowych stanowiących szczegółowe studium jednostki (regionu, jednostki administracyjnej, miasta, wsi, gospodarstwa rolnego, innych obiektów geograficznych) dobrze reprezentującego typowe cechy, zjawiska, procesy i relacje przyroda – człowiek

Fragment podstawy programowej określonej w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dziennik Ustaw 2017, poz. 356), Załącznik nr 2, s. 106–120.

2. Wprowadzenie

Geografia jest nauką od stuleci zajmującą się opisem Ziemi, zjawisk na niej zachodzących oraz wyjaśnianiem wzajemnych związków i zależności między nimi. Jako przedmiot nauczania w szkole podstawowej sięga do wiadomości i umiejętności z wielu dziedzin nauk geograficznych. Korzysta także z wiedzy nabywanej na przedmiotach społecznych i humanistycznych. Ta wielorakość i różnorodność faktów, pojęć i prawidłowości oraz zróżnicowanych metod badawczych jest niezwykle atrakcyjna dla ucznia. Geografia jako przedmiot szkolny może stać się zwornikiem przedmiotów przyrodniczych i humanistycznych.

Opracowując niniejszy program nauczania geografii w szkole podstawowej, uwzględniono następujące założenia:

- ogólne zadania szkoły oraz cele kształcenia – wymagania ogólne i treści nauczania oraz wymagania szczegółowe zawarte w podstawie programowej MEN (luty 2017),
- wiek rozwojowy uczniów,
- liczbę godzin przeznaczonych na realizację treści nauczania geografii w szkole podstawowej,
- poziom wiadomości i umiejętności nabytych na lekcjach przyrody w klasie IV.

Analiza ogólnych i szczegółowych wymagań dla przedmiotu geografia zawartych w podstawie programowej umożliwiła obudowanie ich materiałem nauczania koniecznym do osiągnięcia ogólnych celów dydaktycznych. Razem tworzą one treść kształcenia, czyli system nauczanych czynności, określonych pod względem celów, materiału i wymagań.

Zakres wiadomości i umiejętności jest uwarunkowany kilkoma czynnikami. Należą do nich:

- tygodniowa liczba godzin nauczania geografii,
- rozwój psychofizyczny uczniów,
- wzajemne związki między treściami nauczania,
- metody nauczania.

W układzie materiału nauczania położono nacisk na wyeksponowanie naukowych podstaw wiedzy (strukturalizm). Dążono do tego, aby treść nauczania ułożona została w efektywne sekwencje zgodne z logiczną i tematyczną strukturą materiału nauczania. W procesie nauczania należy również uwzględnić rozwój psychofizyczny ucznia w trakcie nauki w gimnazjum.

Założenia programu opierają się na czynnościowej koncepcji nauczania, a to pociąga za sobą konieczność stosowania aktywnych metod nauczania. W planach metodycznych, opracowanych dla poszczególnych klas, przedstawiono temat i główny cel lekcji oraz sformułowano czynności ucznia, które ukierunkowują działania nauczyciela i ucznia, wskazując sposoby i metody prowadzące do osiągnięcia zakładanych celów.

3. Założenia programu nauczania geografii w szkole podstawowej

Program przeznaczony jest do realizacji w klasach V–VIII szkoły podstawowej.

W podstawie programowej kształcenia ogólnego geografii w szkole podstawowej przedstawiono przedmiotowe **cele kształcenia – wymagania ogólne** (obejmujące wiedzę geograficzną, umiejętności i stosowanie wiedzy w praktyce, kształtowanie postaw) oraz **treści nauczania – wymagania szczegółowe**.

W części podstawy zatytułowanej „**Warunki i sposób realizacji**” określono działy treści nauczania, które należy zrealizować w kolejnych klasach szkoły podstawowej. Natomiast „...*powiązane z nimi wymagania szczegółowe powinno być traktowane jako efekt, do osiągnięcia którego (i tylko tego) powinien czuć się zobowiązany zarówno uczeń, jak również nauczyciel...*”.

Cele kształcenia geografii – wymagania ogólne, treść kształcenia i wymagania szczegółowe, które zapisano jako zestaw czynności ucznia w poszczególnych działach nauczania, posłużyły do opracowania szczegółowych rozkładów treści nauczania dla kolejnych klas w szkole podstawowej.

4. Plan metodyczny dla klasy V

DZIAŁ NAUCZANIA	NR LEKCJI	Liczba wymaganych czynności ucznia
I. MAPA POLSKI: ...	1–4	4
II. KRAJOBRAZY POLSKI: ...	5–16	9
III. ŁĄDY I OCEANY NA ZIEMI: ...	17–20	3
IV. KRAJOBRAZY ŚWIATA: ...	21–28	7

NR LEKCJI	TEMAT LEKCJI	CEL LEKCJI	SZCZEGÓŁOWE CELE NAUCZANIA	
			WIADOMOŚCI UCZEN:	UMIEJĘTNOŚCI UCZEN:
1.	Mapa geograficzna i jej treść	Zapoznanie się z treścią mapy geograficznej. Poznanie głównych rodzajów map.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia termin <i>legenda mapy</i>; • zna rodzaje obiektów występujących na mapie; • wymienia główne rodzaje map geograficznych. 	<ul style="list-style-type: none"> • korzystając z legendy mapy, odczytuje jej treść; • odróżnia główne rodzaje map geograficznych.
2.	Skala mapy	Umiejętność korzystania ze skali mapy.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia termin <i>skala mapy</i>; • zna różne sposoby zapisu skali mapy; • dostrzega zależność między skalą mapy a jej szczegółowością. 	<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystuje skalę mapy – zapisaną na różne sposoby – do określania odległości rzeczywistych.
3.	Mapa najbliższej okolicy	Ćwiczenia w odczytywaniu treści mapy turystycznej (topograficznej).	<ul style="list-style-type: none"> • wie, jak zorientować plan i mapę według kierunków i obiektów; • wie, jak wyznacza się kierunki główne i pośrednie. 	<ul style="list-style-type: none"> • orientuje plan i mapę według kierunków; • korzysta z kompasu lub GPS; • porównuje treść mapy turystycznej z elementami środowiska geograficznego w terenie.
4.	Mapa hipsometryczna	Odczytywanie treści mapy hipsometrycznej.	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie terminy: <i>mapa hipsometryczna, legenda mapy, skala barw</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie obszary nizinne, wyżynne i górskie; • odczytuje wysokości na mapie posługując się skalą barw; • odczytuje wysokości bezwzględne obiektów.

5.	Krainy geograficzne w Polsce	Wyjaśnienie zasad podziału Polski na krainy geograficzne.	<ul style="list-style-type: none"> zna nazwy pasów krajobrazowych w Polsce; dostrzega zróżnicowanie krajobrazu w poszczególnych jego pasach; zna nazwy głównych krain geograficznych w Polsce. 	<ul style="list-style-type: none"> wyznacza na mapie granice pasów krajobrazowych w Polsce; wskazuje na mapie położenie krain geograficznych Polski; odczytuje treść mapy hipsometrycznej.
6.	Składniki krajobrazów Polski	Poznanie rodzajów składników krajobrazów Polski	<ul style="list-style-type: none"> rozumie termin: <i>krajobraz</i>; podaje przykłady składników krajobrazu – naturalnych i przekształconych, ożywionych i nieożywionych; zna podstawowe zależności między składnikami krajobrazu. 	<ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje na ilustracjach i w terenie poszczególne składniki krajobrazu; odczytuje treść mapy krajobrazowej Polski.
7.	Cechy krajobrazów Polski	Wyróżnienie głównych cech krajobrazów Polski	<ul style="list-style-type: none"> zna typy krajobrazów naturalnych (nizinne, wyżynne, górskie) i ich cechy; zna typy krajobrazów przekształconych (rolnicze, miejskie, przemysłowe) i ich cechy. 	<ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje na ilustracjach i w terenie różne typy krajobrazu; wymienia cechy obserwowanych krajobrazów.
8.	Tatry – krajobraz wysokogórski	Opis cech krajobrazu wysokogórskiego.	<ul style="list-style-type: none"> wymienia cechy krajobrazu wysokogórskiego; uzasadnia konieczność ochrony krajobrazu Tatr; podaje przykłady związków człowieka ze środowiskiem Tatr. 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje położenie Tatr na mapie; odczytuje nazwy i wysokości bezwzględne szczytów; wyjaśnia zależności między składnikami środowiska naturalnego na przykładzie Tatr.
9.	Krajobraz krasowy Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej	Dostrzeganie zależności kształtujących formy rzeźby terenu na obszarze występowania skał wapiennych.	<ul style="list-style-type: none"> wymienia formy skalne powstające w wyniku oddziaływania wody z dwutlenkiem węgla; opisuje cechy krajobrazu krasowego na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej; wymienia miejscowe obiekty związane z historią Polski. 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje na mapie Polski Wyżynę Krakowsko-Częstochowską; rozpoznaje na zdjęciach i rysunkach formy rzeźby krasowej; wyjaśnia, jak powstają formy rzeźby krasowej.
10.	Krajobraz Niziny Mazowieckiej	Wykazanie zależności między naturalnymi składnikami krajobrazu.	<ul style="list-style-type: none"> opisuje cechy krajobrazu nizinnego w dolinie Wisły (w środkowym biegu); rozumie zależności między naturalnymi składnikami krajobrazu. 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje Nizinę Mazowiecką na mapie hipsometrycznej; opisuje elementy doliny rzeki nizinnej.

11.	Krajobraz pojezierny – Wielkie Jeziora Mazurskie	Opis cech krajobrazu pojeziernego.	<ul style="list-style-type: none"> wymienia nazwy form terenu charakterystycznych dla krajobrazu pojezierzy; wymienia nazwy największych jezior w Polsce; wymienia obiekty prawnie chronione w pasie pojezierzy. 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje na mapie położenie krain geograficznych Polski; odczytuje treść mapy hipsometrycznej i krajobrazowej.
12.	Krajobraz nadmorski. Pobreże Słowińskie	Opis cech krajobrazu nadmorskiego.	<ul style="list-style-type: none"> wymienia nazwy form terenu charakterystycznych w krajobrazie nadmorskim; wymienia rodzaje brzegów morskich; wymienia obiekty prawnie chronione w pasie krajobrazu nadmorskiego. 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje pas krajobrazu nadmorskiego na mapie hipsometrycznej; wymienia procesy kształtujące typy wybrzeży: klifowe, mierzejowe, płaskie z wydmiami.
13.	Krajobraz wielkomijski w Warszawie	Opis cech krajobrazu wielkomijskiego.	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia terminy: <i>krajobraz wielkomijski</i>, <i>stolica</i>; wymienia obiekty historyczne – zabytki Warszawy; wymienia funkcje miasta stołecznego. 	<ul style="list-style-type: none"> określa położenie geograficzne Warszawy; korzysta z różnych źródeł informacji, by opisać cechy wielkiego miasta; wyjaśnia potrzebę ochrony dóbr kultury.
14.	Krajobraz miejsko–przemysłowy na Wyżynie Śląskiej	Wskazanie współzależności między naturalnymi składnikami środowiska a wielkoprzemysłową działalnością człowieka.	<ul style="list-style-type: none"> przedstawia cechy krajobrazu przemysłowego; opisuje zależności między eksploatacją surowców a elementami gospodarczymi w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym; wymienia surowce eksploatowane na Wyżynie Śląskiej. 	<ul style="list-style-type: none"> odczytuje nazwy głównych miast tworzących Górnośląski Okręg Przemysłowy; wykazuje znaczenie węgla kamiennego dla gospodarki; wskazuje przykłady niewłaściwego zagospodarowania krajobrazu przez człowieka.
15.	Krajobraz rolniczy na Wyżynie Lubelskiej	Wykazanie zmian środowiska naturalnego w wyniku rolniczej działalności człowieka.	<ul style="list-style-type: none"> wymienia formy rzeźby terenu na obszarze lessowym; opisuje cechy krajobrazu rolniczego; wymienia główne uprawy na Wyżynie Lubelskiej; wyjaśnia termin <i>wąwóz lessowy</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> odczytuje treść mapy hipsometrycznej i mapy tematycznej; wyjaśnia zależności między elementami środowiska naturalnego a rolniczą działalnością człowieka.

16.	Przyrodnicze i kulturowe dziedzictwo Polski	Poznanie rozmieszczenia w Polsce najważniejszych obiektów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Ocena zasobów przyrodniczych w Polsce i opis głównych form gospodarczej działalności człowieka.	<ul style="list-style-type: none"> • zna rozmieszczenie obiektów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego w Polsce; • wykazuje znaczenie dla ludzkości walorów przyrodniczych i kulturowych; • przedstawia pozytywne i negatywne zmiany w krajobrazach spowodowane działalnością człowieka; • dostrzega współzależności między składnikami środowiska naturalnego a działalnością człowieka. 	<ul style="list-style-type: none"> • korzysta ze źródeł informacji o obiektach światowego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego; • na podstawie zebranych informacji przedstawia krótkie opisy obiektów światowego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego znajdujących się w Polsce; • ocenia sposoby gospodarowania człowiekiem w otaczającym go krajobrazie.
17.	Globus – model Ziemi	Poznanie charakterystycznych punktów i linii umożliwiających orientację na globusie.	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie terminy: <i>bieguny Ziemi, równik, południk 0° i 180°, półkule Ziemi</i>; • wyjaśnia do czego służą charakterystyczne punkty i linie na globusie. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na globusie bieguny Ziemi, równik, południki 0° i 180°; półkule Ziemi; • przy pomocy południków i równoleżników określa kierunki główne na globusie.
18.	Łądy i oceany na globusie i na mapie	Poznanie rozmieszczenia kontynentów i oceanów na globusie i na mapie hipsometrycznej świata.	<ul style="list-style-type: none"> • zna nazwy kontynentów i oceanów; • wykorzystując źródła informacji podaje powierzchnię lądów i oceanów. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na globusie i na mapie świata kontynenty i oceany; • wykorzystując globus i mapę świata określa położenie lądów i oceanów względem równika i południka 0°.
19.	Wielkie formy ukształtowania powierzchni Ziemi	Wskazanie na mapie świata i odczytanie nazw wielkich form ukształtowania powierzchni na poszczególnych kontynentach oraz wielkich akwenów.	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie terminy: <i>nizina, wyżyna, góry, depresja, wyspa, półwysep, archipelag</i>; • zna nazwy największych form ukształtowania powierzchni na kontynentach. • wykorzystując źródła informacji podaje nazwy i wysokości najwyższych szczytów na kontynentach. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie świata wielkie formy poziomego i pionowego ukształtowania powierzchni na poszczególnych kontynentach; • wskazuje na mapie i nazywa wielkie akweny.
20.	Pierwsze wyprawy geograficzne i ich odkrycia	Poznanie tras pierwszych wypraw geograficznych K. Kolumba i F. Magellana.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia nazwiska wielkich odkrywców lądów i oceanów, w tym Polaków; • posługuje się źródłami informacji, by opisać dokonania wielkich odkrywców. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje przebieg głównych tras pierwszych wypraw geograficznych; • opisuje przebieg wybranej wyprawy geograficznej.

21.	Strefy oświetlenia Ziemi	Poznanie sposobu oświetlenia Ziemi przez Słońce i jego skutków	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie terminy: <i>zwrotniki, koła podbiegunowe, strefy oświetlenia Ziemi</i>; • zna nazwy i umiejscowienie poszczególnych stref oświetlenia Ziemi oraz ich cechy. 	<ul style="list-style-type: none"> • demonstruje na modelu sposób oświetlenia Ziemi przez Słońce; • wskazuje na mapie tematycznej strefy oświetlenia Ziemi; • wykazuje zależność między oświetleniem Ziemi przez Słońce a temperaturą powietrza.
22.	Strefy klimatyczne i strefy krajobrazowe na świecie	Wyróżnienie stref krajobrazowych na świecie	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie terminy: <i>klimat, strefy klimatyczne, strefy krajobrazowe</i>; • wymienia średnią temperaturę powietrza i sumę opadów atmosferycznych jako główne składniki klimatu; • zna nazwy i rozmieszczenie stref klimatycznych na Ziemi; • zna nazwy i rozmieszczenie stref krajobrazowych świata. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie tematycznej strefy klimatyczne oraz wybrane typy klimatu i wyjaśnia ich położenie; • wskazuje na mapie tematycznej poszczególne strefy krajobrazowe i wyjaśnia ich powiązania z klimatem; • rozpoznaje na zdjęciach strefy krajobrazowe.
23.	Krajobrazy lasów w strefach równikowej i umiarkowanej	Porównanie krajobrazów wilgotnego lasu równikowego i lasów liściastych oraz mieszanych strefy umiarkowanej.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia warstwy wilgotnego lasu równikowego oraz przykłady typowych gatunków roślin i zwierząt; • wymienia warstwy lasów liściastych i mieszanych strefy umiarkowanej oraz przykłady typowych roślin i zwierząt; • podaje przykłady działalności człowieka w lasach strefy równikowej i umiarkowanej. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie krajobrazowej świata położenie lasów równikowych oraz lasów liściastych i mieszanych strefy umiarkowanej; • odczytuje klimatogramy i dokonuje porównawczej interpretacji danych; • porównuje warunki naturalne oraz rodzaje działalności człowieka w lasach strefy równikowej i umiarkowanej.
24.	Krajobrazy trawiaste – sawanna i step	Opisywanie współzależności między składnikami środowiska w krajobrazach sawanny i stepu.	<ul style="list-style-type: none"> • zna typy klimatu, w których występuje sawanna i step; • wymienia rośliny i zwierzęta typowe dla sawanny oraz dla stepu; • zna terminy: <i>pampa, preria</i>; • podaje przykłady współzależności między składnikami środowiska w krajobrazach sawanny i stepu. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie tematycznej świata obszary trawiaste; • odczytuje dane na klimatogramie i wyznacza porę suchą oraz deszczową w klimacie podrównikowym; • rozpoznaje na zdjęciach zwierzęta sawanny i stepu; • wykazuje podobieństwa oraz różnice w krajobrazie sawanny i stepu.

25.	Krajobrazy pustyń: gorącej i lodowej	Opisywanie współzależności między składnikami środowiska w krajobrazach pustyń: gorącej i lodowej.	<ul style="list-style-type: none"> • zna typy klimatu, w których występuje pustynia gorąca i pustynia lodowa; • opisuje warunki naturalne panujące na pustyniach; • podaje przykłady przystosowania się zwierząt do życia w krajobrazie pustyń; • rozumie zależności między składnikami środowiska w krajobrazie pustynnym. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie świata i nazywa obszary pustyń – gorących oraz lodowych; • odczytuje, interpretuje i porównuje dane klimatyczne dla obszarów pustynnych na Ziemi; • wyjaśnia współzależności między składnikami krajobrazu na obszarach pustyń gorących i lodowych; • porównuje warunki naturalne panujące na pustyniach lodowych i gorących.
26.	Krajobrazy tajgi i tundry	Opisywanie współzależności występujących w krajobrazach tajgi i tundry.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia terminy: <i>tajga</i>, <i>tundra</i>, <i>wieletnia zmarzlina</i>; • wymienia przykłady roślin i zwierząt żyjących w tajdze oraz w tundrze; • podaje przykłady współzależności między składnikami naturalnymi w krajobrazach tajgi i tundry. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie krajobrazowej świata zasięg tajgi i tundry; • odczytuje, interpretuj i porównuje dane z klimatogramów; • porównuje i ocenia warunki życia i działalności człowieka w tundrze oraz w tajdze.
27.	Krajobraz śródziemnomorski	Opisywanie współzależności między składnikami środowiska w krajobrazie śródziemnomorskim.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia gatunki roślin i zwierząt typowe dla krajobrazu śródziemnomorskiego; • podaje przykłady współzależności między typem roślinności a klimatem w krajobrazie śródziemnomorskim; • opisuje wybuch wulkanu oraz następstwa trzęsień Ziemi. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje zasięg krajobrazu śródziemnomorskiego na mapie krajobrazowej; • odczytuje i interpretuje dane na klimatogramie; • wyjaśnia współzależności między naturalnymi składnikami krajobrazu w krajobrazie śródziemnomorskim.
28.	Wysokogórski krajobraz Himalajów	Wyjaśnienie współzależności decydujących o rozmieszczeniu krajobrazów na Ziemi.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>krajobraz strefowy</i>, <i>krajobraz astrefowy</i>, <i>piętnowość klimatyczno-roślinna</i>; • zna nazwy najwyższych szczytów w Himalajach; • zna nazwiska pierwszych zdobywców Mount Everestu; • podaje przykłady przystosowania się zwierząt do życia w krajobrazie wysokogórskim. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie Azji położenie Himalajów; • korzysta z mapy hipsometrycznej Azji, by odczytać wysokości wybranych szczytów w Himalajach; • wykazuje zależności między wysokością nad poziomem morza a klimatem i roślinnością.

5. Plan metodyczny dla klasy VI

DZIAŁ NAUCZANIA	NR LEKCJI	Liczba wymaganych czynności ucznia
V. RUCHY ZIEMI: ...	1–2, 7–11	6
VI. WSPÓLRZĘDNE GEOGRAFICZNE: ...	3–6	3
VII. GEOGRAFIA EUROPY: ...	12–22	14
VIII. SĄSIEDZI POLSKI: ...	23–28	7

NR LEKCJI	TEMAT LEKCJI	CEL LEKCJI	SZCZEGÓŁOWE CELE NAUCZANIA	
			WIADOMOŚCI UCZEN:	UMIĘTNOŚCI UCZEN:
1.	Ziemia w Układzie Słonecznym. Globus – model Ziemi	Poznanie głównych informacji o kształcie, wielkości i położeniu Ziemi w Układzie Słonecznym. Określenie kierunków na globusie..	<ul style="list-style-type: none"> wymienia planety Układu Słonecznego; zna długość obwodu Ziemi, równika i południka; podaje główne dowody na kulistość Ziemi; rozdziela terminy: <i>oś ziemską, bieguny Ziemi, równik</i>; wie, że Gwiazda Polarna jest zewnętrznym punktem umożliwiającym wyznaczenie kierunku północnego. 	<ul style="list-style-type: none"> wyznacza kierunki główne i pośrednie w dowolnym punkcie na globusie; wskazuje na globusie oś ziemską, bieguny ziemskie, równik; wykorzystując ilustrację określa położenie Ziemi względem Słońca w Układzie Słonecznym..
2.	Pomiar wysokości Słońca w terenie. Wyznaczanie południka miejscowego	Pomiar wysokości Słońca w pierwszym dniu astronomicznej jesieni. Wyznaczenie południka miejscowego	<ul style="list-style-type: none"> rozumie terminy: <i>pion, zenit, gnomon, moment górowania Słońca, kąt wysokości Słońca, południk miejscowy</i>; opisuje widoczną drogę Słońca w ciągu dnia; wie, że w momencie południa słonecznego cień jest najkrótszy i wskazuje północ (na półkuli północnej). 	<ul style="list-style-type: none"> wykorzystuje prawidłowo ustawiony gnomon do wytyczenia południka miejscowego; mierzy wysokość Słońca przy pomocy gnomonu; dokonyuje obserwacji miejsc wschodu i zachodu Słońca w różnych porach roku.

3.	Podział Ziemi na półkulę wschodnią i półkulę zachodnią. Długość geograficzna	Określenie długości geograficznej dowolnego punktu na globusie.	<ul style="list-style-type: none"> • zna cechy południków; • wie, jak podzielić Ziemię na półkulę wschodnią i półkulę zachodnią; • wie, że południk zerowy (0°) przechodzi przez Greenwich. 	<ul style="list-style-type: none"> • wyznacza południki na globusie indukcyjnym; • odróżnia kąt dwuścienny od kąta płaskiego; • odczytuje na globusie wartość kątową dowolnego południka; • dzieli globus na półkulę wschodnią i zachodnią; • wyznacza długość geograficzną na globusie.
4.	Podział Ziemi na półkulę północną i półkulę południową. Szerokość geograficzna	Określenie szerokości geograficznej dowolnego punktu na globusie.	<ul style="list-style-type: none"> • zna cechy równoleżników; • wie, jak podzielić globus na półkulę północną i południową; • zna długość równika; • wie, że pion można wyznaczyć w dowolnym punkcie na globusie. 	<ul style="list-style-type: none"> • wyznacza równoleżniki na globusie indukcyjnym; • odczytuje na globusie wartość kątową dowolnego równoleżnika; • wyznacza szerokość geograficzną dowolnego punktu na globusie.
5.	Siatka geograficzna a siatka kartograficzna. Współrzędne geograficzne	Określanie współrzędnych geograficznych na mapie.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że każdy punkt na Ziemi ma własne współrzędne geograficzne; • zna międzynarodowe oznaczenia stosowane do zapisu współrzędnych geograficznych; • wie, że miarą długości i szerokości geograficznej są stopnie (°) kątowe; • wie, że przeniesienie siatki geograficznej na płaszczyznę powoduje jej zniekształcenie. 	<ul style="list-style-type: none"> • posługuje się liniami siatki kartograficznej do wyznaczenia kierunków na mapie; • określa współrzędne geograficzne punktów na mapie świata; • określa współrzędne geograficzne punktów na mapach kontynentów.
6.	Ćwiczenia w określaniu położenia geograficznego na podstawie współrzędnych geograficznych	Ćwiczenia w określaniu położenia geograficznego na różnych mapach ściennych i atlasowych.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, jak wyznaczyć przebieg południka i równoleżnika w oku siatki kartograficznej; • zna zasadę działania GPS i wie, w jaki sposób posługiwać się tym urządzeniem. 	<ul style="list-style-type: none"> • określa współrzędne geograficzne z dokładnością wynikającą ze skali mapy; • odczytuje współrzędne geograficzne na różnych mapach; • odczytuje i zapisuje współrzędne geograficzne dowolnego punktu według oznaczeń międzynarodowych.

7.	Ruch obrotowy Ziemi i jego następstwa. Dzień i noc – doba	Opisanie następstw ruchu obrotowego Ziemi.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że Ziemia obraca się z zachodu na wschód wokół swej osi; • wie, że moment południa słonecznego wyznacza południk miejscowy; • wie, że następstwem ruchu obrotowego Ziemi jest dzień i noc; • rozumie i wyjaśnia pojęcia: <i>ruch obrotowy, doba</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> • demonstruje ruch obrotowy Ziemi na globusie; • określa kierunek ruchu obrotowego Ziemi; • oblicza prędkość kątową Ziemi w czasie ruchu obrotowego; • wskazuje na modelu wschód, południe i zachód Słońca podczas ruchu obrotowego Ziemi.
8.	Czas słoneczny. Strefy czasu	Wyjaśnienie potrzeby podziału Ziemi na strefy czasu i ustalenia czasów urzędowych na obszarach państw.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia konieczność podziału Ziemi na 24 strefy czasowe; • rozumie konieczność ustalenia czasu urzędowego na obszarach państw; • wie, że linia zmiany daty przebiega wzdłuż południka 180°; • wie, że zegary słoneczne pokazują czas słoneczny danego południka. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje czas strefowy na mapie stref czasu; • wskazuje przebieg linii zmiany daty na globusie i na mapie świata; • oblicza godzinę czasu strefowego znając czas w jednej ze stref.
9.	Ruch obiegowy Ziemi	Opis ruchu obiegowego Ziemi dookoła Słońca.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że oś ziemską jest nieznacznie nachylona do płaszczyzny orbity pod kątem 66°33'; • zna długość trwania jednego pełnego obiegu Ziemi dookoła Słońca; • zna długość trwania roku kalendarzowego zwykłego; • wyjaśnia zmianę liczby dni w lutym co 4 lata. 	<ul style="list-style-type: none"> • korzystając z wykresu interpretuje zmiany wysokości Słońca w ciągu roku w danej miejscowości; • dokonuje systematycznych pomiarów wysokości Słońca w ciągu roku; • demonstruje przy użyciu modelu ruch obiegowy Ziemi dookoła Słońca.
10.	Astronomiczne pory roku	Ćwiczenia w określaniu położenia geograficznego na różnych mapach ściennych i atlasowych.	<ul style="list-style-type: none"> • zna daty rozpoczęcia astronomicznych pór roku; • wie, które równoleżniki stanowią granice stref oświetleniowych; • wyjaśnia przyczyny zmian oświetlenia Ziemi w czasie jej ruchu obiegowego; 	<ul style="list-style-type: none"> • demonstruje na modelu oświetlenie Ziemi w pierwszych dniach astronomicznych pór roku; • wskazuje na globusie i na mapie świata równoleżniki będące granicami stref oświetlenia Ziemi;

10. (cd.)			<ul style="list-style-type: none"> • dostrzega zależności między wysokością Słońca a ilością docierającej do Ziemi energii słonecznej; • wyjaśnia terminy: <i>równonoc wiosenna, przesilenie letnie, równonoc jesienna, przesilenie zimowe</i>; • wie, że Ziemię oświetla wiązka równoległych promieni słonecznych. 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia przyczyny występowania dnia i nocy polarnej w strefach okołobiegunowych.
11.	Strefy oświetlenia Ziemi	Wydzielenie stref oświetleniowych na Ziemi i opis charakterystycznych zjawisk, które w nich zachodzą.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, które równoleżniki są granicami stref oświetleniowych; • zna i podaje nazwy stref oświetleniowych; • wyjaśnia zjawisko dnia i nocy polarnej w strefach podbiegunowych; • wie, że kształt Ziemi wpływa na ilość energii słonecznej docierającej do jej powierzchni. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na ilustracji zasięg stref oświetleniowych Ziemi; • odczytuje szerokość geograficzną równoleżników stanowiących granice stref oświetleniowych; • odróżnia strefy oświetleniowe na podstawie charakterystycznych cech; • porównuje obszary oświetlane wiązką równoległych promieni słonecznych i wyciąga wnioski.
12.	Położenie Europy. Charakterystyczne cechy rzeźby terenu	Wykorzystanie map do określenia położenia geograficznego Europy oraz opisu cech ukształtowania powierzchni.	<ul style="list-style-type: none"> • zna wielkość powierzchni Europy; • zna przebieg umownej granicy między Europą a Azją; • wie, że Europa ma najsilniej rozwiniętą linię brzegową; • zna podział Europy na wielkie regiony naturalne. 	<ul style="list-style-type: none"> • określa na mapie hipsometrycznej położenie geograficzne Europy; • posługując się mapą charakteryzuje linię brzegową Europy; • na podstawie mapy charakteryzuje ukształtowanie pionowe Europy; • wskazuje na mapie i odczytuje współrzędne geograficzne skrajnych punktów w Europie.
13.	Islandia – zjawiska występujące na granicach płyt litosfery	Opis zjawisk występujących na Islandii, która leży na granicy płyt litosfery.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, co to są płyty litosfery; • wyjaśnia zjawiska powstające na granicy odsuwających się płyt litosfery; • opisuje trzęsienie ziemi, wybuch wulkan, powstawanie gejzerów. 	<ul style="list-style-type: none"> • określa położenie Islandii na granicy płyt litosfery; • korzysta z map tematycznych; • na podstawie ilustracji opisuje wybuch wulkanu i erupcję gejzerów.

14.	Zróżnicowanie typów klimatu w Europie	Wykazanie współzależności zjawisk – wpływ czynników klimatycznych na typy klimatu w Europie.	<ul style="list-style-type: none"> wymienia geograficzne czynniki kształtujące typy klimatu w Europie; zna zasięgi głównych typów klimatu w Europie; wyjaśnia na przykładach wpływ czynników klimatycznych na cechy klimatu w danym regionie Europy. 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje na mapie tematycznej zasięg głównych typów klimatu w Europie; charakteryzuje typy klimatu w Europie na podstawie diagramów klimatycznych; porównuje cechy głównych typów klimatu w Europie.
15.	Podział polityczny Europy. Rola i znaczenie Unii Europejskiej	Przedstawienie współczesnej mapy politycznej Europy i znaczenia Unii Europejskiej.	<ul style="list-style-type: none"> zna nazwy największych pod względem powierzchni państw europejskich; zna nazwy państw europejskich o największej liczbie ludności; wymienia wydarzenia z ostatnich lat, które przyczyniły się do zmian na mapie politycznej Europy; podaje przykłady współpracy w ramach Unii Europejskiej; ocenia znaczenie UE w przemianach społecznych i gospodarczych. 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje na mapie państwa w Europie i określa ich położenie geograficzne; wykorzystuje różne źródła informacji i ocenia sytuację w wybranych państwach europejskich; wskazuje na mapie Europy obszary konfliktów; wskazuje na mapie Europy państwa należące do Unii Europejskiej; wyraża swój własny pogląd o warunkach życia i pracy w państwach UE.
16.	Ludność Europy – rozmieszczenie i zróżnicowanie demograficzne	Charakterystyka rozmieszczenia ludności w Europie. Wyjaśnienie zróżnicowania demograficznego ludności w Europie.	<ul style="list-style-type: none"> zna liczbę ludności Europy i szacuje jej udział w liczbie ludności świata; podaje przykłady państw wielonarodowych i jednonarodowych w Europie; wymienia nazwy państw o największej liczbie ludności; wymienia główne języki europejskie. 	<ul style="list-style-type: none"> na podstawie mapy tematycznej charakteryzuje rozmieszczenie ludności w Europie; na podstawie mapy tematycznej opisuje zasięg głównych języków używanych w Europie; wyjaśnia przyczyny zróżnicowania demograficznego ludności w Europie.
17.	Ludność Europy – starzenie się społeczeństw. Migracje w Europie	Poznanie głównych cech struktury wieku ludności Europy i wybranych państw europejskich. Poznanie głównych kierunków migracji w Europie.	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcia: <i>struktura wieku</i>, <i>starzenie się ludności</i>, <i>migracja</i>; zna główne cechy struktury wieku ludności Europy; wyjaśnia przyczyny starzenia się społeczeństw w Europie. 	<ul style="list-style-type: none"> odczytuje i porównuje dane obrazujące strukturę wieku ludności w Europie i w wybranych państwach; interpretuje dane i wyjaśnia przyczyny migracji w Europie; ocenia społeczne, ekonomiczne i kulturowe znaczenie migracji w Europie.

18.	Londyn, Paryż – wielkie metropolie Europy	Przedstawienie przyczyn rozwoju wielkich metropolii Europy – Londynu i Paryża.	<ul style="list-style-type: none"> • zna liczbę mieszkańców Londynu i Paryża; • podaje przykłady urbanizacji; • wyjaśnia przyczyny rozwoju wielkich miast w Europie; • wymienia funkcje miast metropolitalnych – Londynu i Paryża; • wymienia najbardziej znane obiekty Londynu i Paryża. 	<ul style="list-style-type: none"> • określa położenie geograficzne Londynu i Paryża; • porównuje dane statystyczne odnoszące się do Londynu i Paryża; • wyjaśnia, dlaczego Londyn i Paryż to światowe metropolie; • opisuje układy przestrzenne Londynu i Paryża.
19.	Porównanie cech rolnictwa Danii i Węgier	Wykazanie wpływu cech środowiska naturalnego i czynników społeczno-ekonomicznych na rozwój działalności rolniczej.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że warunki środowiska przyrodniczego kształtują rolniczą działalność ludzi; • wymienia składniki środowiska przyrodniczego decydujące o produkcji rolniczej; • wymienia czynniki społeczno-ekonomiczne wpływające na rozwój rolnictwa; • wymienia główne cechy rolnictwa Danii i Węgier. 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje, porównuje dane statystyczne; • wnioskuje na podstawie danych statystycznych; • wyjaśnia wpływ czynników środowiskowych na rolnictwo Danii i Węgier; • porównuje cechy rolnictwa Danii i Węgier.
20.	Środowisko przyrodnicze wybranych państw w Europie a wykorzystanie różnych źródeł energii	Wykazanie związków i zależności między cechami środowiska przyrodniczego a możliwościami wykorzystania różnych źródeł energii.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że cechy środowiska przyrodniczego stwarzają potencjalne możliwości produkcji energii; • podaje przykłady państw w Europie wykorzystujących środowisko przyrodnicze do produkcji energii; • wymienia państwa europejskie wykorzystujące najpełniej swoje środowisko przyrodnicze dla potrzeb energetycznych. 	<ul style="list-style-type: none"> • na podstawie mapy tematycznej charakteryzuje rozmieszczenie ludności w Europie; • na podstawie mapy tematycznej opisuje zasięg głównych języków używanych w Europie; • wyjaśnia przyczyny zróżnicowania demograficznego ludności w Europie.
21.	Francja – nowoczesny przemysł i usługi	Poznanie głównych cech gospodarki Francji.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia gałęzie nowoczesnego przemysłu we Francji; • wymienia funkcje przemysłu; • wyjaśnia znaczenie usług w nowoczesnych gospodarkach wysokorozwiniętych państw Europy. 	<ul style="list-style-type: none"> • korzysta z mapy gospodarczej Francji; • odczytuje i wskazuje na mapie gospodarczej główne okręgi i ośrodki przemysłowe we Francji; • analizuje dane statystyczne i wnioskuje na ich podstawie; • ocenia znaczenie usług w nowoczesnych gospodarkach.

22.	Europa Południowa – warunki przyrodnicze, turystyka, dziedzictwo kultury śródziemnomorskiej	Wykazanie związków między warunkami naturalnymi i dziedzictwem kulturowym a rozwojem turystyki w Europie Południowej.	<ul style="list-style-type: none"> wymienia główne państwa leżące w Europie Południowej; wymienia walory wypoczynkowe i krajoznawcze będące „magnesem turystycznym” Europie Południowej; wymienia główne zabytki znajdujące się w Europie Południowej; wie, że obszar śródziemnomorski był zaludniony bardzo wcześnie; wyjaśnia pojęcie <i>dziedzictwo kultury śródziemnomorskiej</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje na mapie hipsometrycznej Europę Południową; wyjaśnia, dlaczego na południu Europy panują dogodnie warunki dla rozwoju osadnictwa; na podstawie różnych źródeł informacji charakteryzuje znaczenie Europy Południowej dla kultury i cywilizacji europejskiej; odczytuje treść map tematycznych.
23.	Przemiany w przemyśle Niemiec na przykładzie Nadrenii Północnej – Westfalii	Wyjaśnienie przyczyn przemian zachodzących w okręgach przemysłowych w wysoko rozwiniętych państwach Europy Zachodniej.	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia termin <i>przemysł</i>; wymienia funkcje przemysłu; wymienia przemysłowe rodzaje działalności gospodarczej; wymienia czynniki wpływające na rozmieszczenie przemysłu. 	<ul style="list-style-type: none"> podaje przykłady regionów przemysłowych w Europie Zachodniej; wskazuje na mapie region Nadrenii Północnej – Westfalii; na podstawie danych charakteryzuje przemiany struktury przemysłu w Nadrenii Północnej – Westfalii.
24.	Litwa i Białoruś – walory środowiska przyrodniczego i kulturowego	Przedstawienie projektu trasy wycieczki po wybranych obiektach przyrodniczych i kulturowych na Litwie i Białorusi.	<ul style="list-style-type: none"> zna położenie Litwy i Białorusi w Europie Wschodniej; wymienia przykłady walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego Litwy i Białorusi; podaje przykłady współpracy Litwy i Białorusi z Polską. 	<ul style="list-style-type: none"> wykorzystując różne źródła informacji projektuje trasę wycieczki po Litwie i Białorusi; uwzględnia walory turystyczne – przyrodnicze i krajoznawcze; przedstawia projekt wycieczki w różnorodnych formach.
25.	Środowisko przyrodnicze i walory turystyczne Czech i Słowacji	Poznanie cech środowiska przyrodniczego Czech i Słowacji oraz najwybitniejszych walorów krajoznawczych obu państw.	<ul style="list-style-type: none"> zna położenie Czech i Słowacji w środkowej Europie; wymienia najbardziej znane walory turystyczne w obu państwach; wie, że Czechy i Słowacja należą do Unii Europejskiej i do NATO. 	<ul style="list-style-type: none"> określa położenie geograficzne Czech i Słowacji; korzystając z mapy tematycznej opisuje cechy środowiska przyrodniczego Czech i Słowacji; korzystając z różnych źródeł informacji opisuje atrakcje turystyczne Czech i Słowacji.

26.	Ukraina – współczesne problemy polityczne i społeczno-gospodarcze	Poznanie przemian politycznych i społeczno-gospodarczych dokonujących się na Ukrainie.	<ul style="list-style-type: none"> • zna położenie Ukrainy w Europie Wschodniej; • wie, że stolicą Ukrainy jest Kijów; • zna wielkość powierzchni i liczbę ludności Ukrainy; • dostrzega współczesne przemiany polityczne i społeczno-gospodarcze zachodzące na Ukrainie. 	<ul style="list-style-type: none"> • na podstawie mapy opisuje położenie geograficzne i polityczne Ukrainy; • wykorzystuje różne źródła informacji i wskazuje główne problemy polityczne, społeczne i gospodarcze współczesnej Ukrainy; • dokonuje własnej oceny przemian zachodzących na Ukrainie.
27.	Rosja – różnicowanie przyrodnicze i społeczno-gospodarcze	Wykorzystanie map o różnej treści do charakterystyki różnicowania przyrodniczego Rosji i cech jej gospodarki.	<ul style="list-style-type: none"> • zna wielkość powierzchni i liczbę ludności Rosji; • wyjaśnia przyczyny różnicowania ludnościowego i gospodarczego między europejską a azjatycką częścią Rosji; • wymienia nazwę stolicy Rosji oraz nazwy większych miast. 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje położenie geograficzne i polityczne Rosji; • wydziela na mapie wielkie regiony geograficzne Rosji; • wnioskuje na podstawie danych statystycznych; • ocenia rolę i znaczenie Rosji w świecie.
28.	Polska i jej sąsiedzi	Przedstawienie relacji Polski z państwami sąsiadującymi. Wykazanie potrzeby kształtowania przyjaznych relacji międzysąsiedzkich.	<ul style="list-style-type: none"> • zna nazwy państw sąsiadujących z Polską; • zna nazwy stolic naszych sąsiadów; • wie, którzy sąsiedzi Polski są członkami Unii Europejskiej i NATO; • rozumie potrzebę kształtowania przyjaznych relacji między Polską a jej sąsiadami; • podaje przykłady współpracy Polski z państwami sąsiednimi. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie politycznej państwa sąsiadujące z Polską; • porównuje dane statystyczne dotyczące wielkości powierzchni i liczby ludności Polski oraz państw sąsiednich; • na podstawie danych statystycznych ocenia znaczenie gospodarcze państw sąsiadujących z Polską.

6. Plan metodyczny dla klasy VII

DZIAŁ NAUCZANIA	NR LEKCJI	Liczba wymaganych czynności ucznia
IX. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE POLSKI ...	1–15	16
X. SPOŁECZEŃSTWO I GOSPODARKA POLSKI ...	16–33	17
XI. RELACJE MIĘDZY WYBRANYMI ELEMENTAMI ŚRODOWISKA ...	34–46	7
XII. WŁASNY REGION: ...	47–54	8
XIII. „MAŁA OJCZYZNA”: ...	55–57	5

NR LEKCJI	TEMAT LEKCJI	CEL LEKCJI	SZCZEGÓŁOWE CELE NAUCZANIA	
			WIADOMOŚCI UCZEŃ:	UMIĘTNOŚCI UCZEŃ:
1.	Położenie geograficzne i polityczne Polski w Europie	Poznanie położenia fizycznogeograficznego i politycznego Polski.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że Polska leży w środkowej części Europy; • rozumie pojęcia: <i>położenie fizycznogeograficzne</i>, <i>położenie polityczne</i>; • zna wielkość powierzchni Polski; • wymienia państwa graniczące z Polską. 	<ul style="list-style-type: none"> • korzysta z map tematycznych i określa położenie Polski w Europie; • odczytuje nazwy i określa położenie geograficzne krańcowych punktów Polski; • wskazuje na mapie państwa graniczące z Polską i odczytuje ich nazwy.
2.	Ćwiczenia w określaniu współrzędnych geograficznych na mapie Europy i mapie Polski	Odczytywanie współrzędnych geograficznych wybranych punktów na mapie Europy i na mapie Polski.	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie pojęcia: <i>rozciągłość południkowa</i>, <i>rozciągłość równoleżnikowa</i>; • wie, że szerokość i długość geograficzną mierzy się w jednostkach kątowych; • wyjaśnia konsekwencje rozciągłości południkowej i równoleżnikowej obszaru Europy i Polski. 	<ul style="list-style-type: none"> • określa współrzędne geograficzne punktów na mapie Europy i na mapie Polski z dokładnością wynikającą ze skali mapy; • oblicza rozciągłość południkową i równoleżnikową między wybranymi punktami w Polsce.

3.	Konsekwencje położenia Polski w Europie	Wyjaśnienie konsekwencji położenia Polski w Europie oraz rozciągłości południkowej i równoleżnikowej naszego kraju.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że położenie obszaru wpływa na składniki środowiska przyrodniczego; • wymienia konsekwencje położenia geograficznego Polski w Europie; • dostrzega współzależności między składnikami środowiska przyrodniczego. 	<ul style="list-style-type: none"> • oblicza różnicę czasu słonecznego na podstawie różnicy długości geograficznej; • oblicza różnicę długości dnia latem i zimą między północnymi a południowymi krańcami Polski.
4.	Jaki wpływ na współczesną rzeźbę Polski miały dawne wydarzenia geologiczne?	Poznanie najważniejszych wydarzeń, które kształtowały przeszłość geologiczną Polski i zrozumienie ich wpływu na współczesne procesy kształtujące rzeźbę powierzchni Polski.	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie pojęcia: <i>ruchy górotwórcze, zalewy morskie, zlodowacenia</i>; • wie, że dawne wydarzenia geologiczne wpłynęły na cechy ukształtowania powierzchni Polski; • wymienia nazwy er i okresów, w których nastąpiły ruchy górotwórcze. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje treść tablicy stratygraficznej; • porządkuje wydarzenia geologiczne z obszaru Polski wg czasu ich wystąpienia; • odróżnia na ilustracjach góry zrębowe od gór fałdowych.
5.	Wpływ lądolodu skandynawskiego i lodowców górskich na rzeźbę powierzchni Polski	Wykazanie wpływu zlodowaceń czwartorzędowych na rzeźbę powierzchni Polski.	<ul style="list-style-type: none"> • zna nazwy i wiek względny trzech zlodowaceń na obszarze Polski; • wyjaśnia termin <i>lądolód, zlodowacenie</i>; • zna skały budujące formy rzeźby polodowcowej; • wyjaśnia zróżnicowanie form polodowcowych w Polsce Północnej, Środkowej i Południowej; • wymienia formy rzeźby polodowcowej powstałe w obszarach górskich. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje na mapie tematycznej zasięg zlodowaceń na obszarze Polski; • przedstawia etapy tworzenia się form rzeźby polodowcowej; • wyjaśnia etapy powstawania form rzeźby polodowcowej – erozyjnych i akumulacyjnych; • odróżnia krajobraz staroglacjalny od młodoglacjalnego; • odróżnia na rycinach formy polodowcowe: morenę czołową, pradolinę, sandr, dolinę U-kształtną, kocioł polodowcowy.
6.	Charakterystyczne cechy ukształtowania powierzchni Polski	Przedstawienie głównych cech ukształtowania powierzchni Polski.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że Polska jest krajem nizinnym; • wie, że cechą ukształtowania pionowego Polski są równoleżnikowe pasy krajobrazu; 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje treść mapy hipsometrycznej Polski; • wskazuje na mapie obszary nizinne, wyżynne i górskie;

6. (cd.)			<ul style="list-style-type: none"> • zna nazwy pasów środowiska przyrodniczego w Polsce; • zna średnią wysokość Polski n.p.m.; • wyjaśnia zależności między typem rzeźby terenu, wysokością n.p.m. a rodzajem skały; • zna nazwy i wysokość n.p.m. wybranych punktów w Polsce; • opisuje typ rzeźby terenu we własnym regionie. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie pasy środowiska przyrodniczego; • objaśnia diagram ilustrujący zróżnicowanie wysokości n.p.m. w Polsce; • rozpoznaje na ilustracjach typowe formy rzeźby terenu w Polsce.
7.	Uwarunkowania i czynniki kształtujące klimat w Europie i w Polsce	Określenie czynników kształtujących klimat na obszarze Polski.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia składniki pogody i klimatu; • wymienia masy powietrza kształtujące typy pogody w Polsce; • wymienia czynniki kształtujące typ klimatu w Polsce; • wymienia przyrządy mierzące składniki pogody i podaje nazwy jednostek pomiaru. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje treść map klimatycznych i synoptycznych; • charakteryzuje cechy masy powietrza kształtujące pogodę w Polsce; • określa wpływ czynników klimatotwórczych na składniki pogody w Polsce w oparciu o dane klimatyczne; • dostrzega relacje między elementami klimatu w skali globalnej i regionalnej.
8.	Cechy klimatu Polski	Ustalenie cech klimatu Polski i wykazanie jego przejściowego charakteru między klimatem morskim a kontynentalnym.	<ul style="list-style-type: none"> • zna metody przedstawiania zjawisk klimatycznych na mapach tematycznych; • wyjaśnia terminy: <i>izoterma</i>, <i>izohieta</i>, <i>amplituda temperatury powietrza</i>; • odróżnia astronomiczne i klimatyczne pory roku; • wie, że w Polsce występuje duża zmienność pogody i dostrzega jej zróżnicowanie regionalne; • podaje cechy klimatu przejściowego na obszarze Polski. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje i opisuje cechy klimatu na podstawie wykresów klimatycznych; • odczytuje i analizuje mapy tematyczne przedstawiające wybrane składniki klimatu; • charakteryzuje cechy klimatu Polski; • wyjaśnia mechanizm powstawania wiatru halnego, oraz bryzy morskiej i lądowej; • opisuje cechy klimatu w najbliższym regionie.
9.	Wody. Cechy systemów rzecznych Wisły i Odry oraz ich walory przyrodnicze	Poznanie głównych systemów rzecznych w Polsce oraz wykorzystanie zależności między siecią rzeczną, klimatem i rzeźbą powierzchni.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia terminy: <i>dorzecze</i>, <i>zlewisko</i>, <i>dział wodny</i>, <i>delta</i>; • zna nazwy największych rzek i jezior w Polsce; • wymienia procesy warunkujące obieg wody w przyrodzie; 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie wody w gospodarce; • podaje przykłady wykorzystania wody; • wskazuje wybrane rzeki na mapie;.

9. (cd.)			<ul style="list-style-type: none"> • zna rodzaje zasilania rzek w Polsce; • wie, że Polska leży w zlewisku Bałtyku (98,8%); • wymienia walory przyrodnicze Wisły i Odry; • dostrzega znaczenie systemów rzecznych Wisły i Odry dla obszaru Polski. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie dorzecza wielkich rzek w Polsce; • wyjaśnia związki między rzeźbą powierzchni, typem klimatu a siecią hydrograficzną; • wskazuje na mapie obszary nadwyżek i niedoborów wody; • wykazuje konieczność ochrony zasobów wodnych.
10.	Morze Bałtyckie	Poznanie najważniejszych cech środowiska naturalnego Morza Bałtyckiego.	<ul style="list-style-type: none"> • określa typ morza, do którego należy Morze Bałtyckie; • zna najważniejsze dane dotyczące polskiego wybrzeża bałtyckiego (długość linii brzegowej, długość granicy morskiej); • wyjaśnia przyczyny wpływające na fizyczne cechy wód Morza Bałtyckiego (zasolenie, długość trwania pokrywy lodowej); • wyjaśnia przyczyny degradacji wód Morza Bałtyckiego; • przedstawia korzyści z dostępu Polski do Morza Bałtyckiego. 	<ul style="list-style-type: none"> • określa położenie Morza Bałtyckiego; • odczytuje nazwy państw leżących nad Morzem Bałtyckim; • charakteryzuje środowisko przyrodnicze Morza Bałtyckiego; • wykazuje konieczność ochrony wód Morza Bałtyckiego.
11.	Gleby w Polsce	Poznanie typów gleb w Polsce oraz czynników wpływających na ich rozmieszczenie.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia terminy: <i>gleba, żyzność gleby, urodzajność gleby</i>; • zna nazwy typowych gleb występujących w Polsce; • przedstawia etapy powstawania warstwy glebowej; • wymienia czynniki degradujące gleby. 	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje na profilach typy gleb w Polsce; • przedstawia, korzystając z mapy tematycznej, rozmieszczenie głównych typów gleby w Polsce; • wyjaśnia na przykładach zależności między typem gleby, skałą macierzystą, warunkami naturalnymi i rzeźbą terenu; • uzasadnia konieczność ochrony gleby; • opisuje typy gleb występujące w najbliższym regionie.

12.	Lasy w Polsce	Ocena znaczenia lasów dla środowiska przyrodniczego i gospodarki narodowej.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia funkcje lasu; • odróżnia typy lasów w Polsce; • wyjaśnia znaczenie lasów dla środowiska naturalnego; • wymienia nazwy obszarów leśnych prawnie chronionych we własnym regionie; • wykazuje potrzebę ochrony lasów; • zna procentowy udział lasów w powierzchni Polski. 	<ul style="list-style-type: none"> • ocenia skład gatunkowy i strukturę wiekową lasów polskich; • analizuje dane statystyczne i określa przyczyny zmian powierzchni lasów w Polsce; • odczytuje na mapie tematycznej rozmieszczenie lasów w Polsce; • wskazuje na mapie wielkie kompleksy leśne i obszary lasów prawnie chronionych; • proponuje sposoby ochrony terenów leśnych.
13.	Prawne formy ochrony przyrody w Polsce	Wykazanie konieczności ochrony zasobów przyrody oraz elementów kulturowych.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia formy prawnej ochrony przyrody w Polsce; • wymienia przykładowe organizmy objęte ochroną przyrodniczą w Polsce; • zna ograniczenia dotyczące działalności gospodarczej w formach prawnej ochrony przyrody w Polsce; • podaje przykłady ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego w Polsce; • zna główne idee związane ze zrównoważonym rozwojem; • wymienia obiekty objęte prawną ochroną w swoim regionie. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie tematycznej obszary objęte prawną ochroną w Polsce; • na podstawie źródeł informacji opisuje wybrane obszary i obiekty objęte ochroną w Polsce; • uzasadnia potrzebę ochrony przyrody i środowiska w ujęciu globalnym; • podejmuje działania mające chronić zasoby przyrody w swoim regionie; • stosuje w życiu codziennym zasady zrównoważonego rozwoju.
14.	Surowce mineralne w Polsce	Poznanie głównych surowców mineralnych i ich rozmieszczenia na obszarze Polski.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia termin <i>surowiec mineralny</i>; • zna podział surowców mineralnych ze względu na ich wykorzystanie; • podaje przykłady surowców mineralnych należących do każdej grupy; • wyjaśnia znaczenie surowców mineralnych dla gospodarki; 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje na mapie tematycznej rozmieszczenie surowców mineralnych w Polsce; • rozpoznaje wybrane surowce mineralne: węgiel kamienny, węgiel brunatny, rudy metali, granit, wapień, bazalt, siarkę, sól kamienną, glinę, piasek, żwir;

14. (cd.)			<ul style="list-style-type: none"> • dostrzega potrzebę racjonalnego wykorzystywania surowców mineralnych; • wymienia surowce mineralne występujące we własnym regionie; • podaje przykłady gospodarczego wykorzystania surowców mineralnych. 	<ul style="list-style-type: none"> • pracując z tekstem w podręczniku, dokonuje charakterystyki rozmieszczenia surowców mineralnych w Polsce; • analizuje dane statystyczne ilustrujące wielkość wydobycia wybranych surowców mineralnych.
15.	Podział administracyjny Polski	Wyjaśnienie potrzeby podziału terytorium państwa na jednostki administracyjne.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia terminy: <i>bogactwo narodowe, podział administracyjny</i>; • wie, że w Polsce obowiązuje trójstopniowy podział administracyjny; • wymienia jednostki podziału administracyjnego w Polsce; • wymienia źródła informacji o jednostkach podziału administracyjnego. 	<ul style="list-style-type: none"> • korzystając z diagramu, omawia formy użytkowania terytorium Polski; • odczytuje na mapie administracyjnej położenie wybranej jednostki podziału administracyjnego; • porównuje dane statystyczne odnoszące się do jednostek podziału administracyjnego; • wskazuje na mapie stolice województw.
16.	Ruch naturalny ludności w Polsce	Wyjaśnienie zmian w ruchu naturalnym ludności Polski.	<ul style="list-style-type: none"> • definiuje terminy: <i>przyrost naturalny, przyrost rzeczywisty ludności, ujemny przyrost naturalny</i>; • rozumie terminy: <i>ruch naturalny ludności, migracje, saldo migracji</i>; • zna liczbę ludności Polski. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje i analizuje dane na wykresach ludnościowych; • porównuje dane liczbowe, np. liczbę ludności w Polsce z liczbą ludności w innych państwach Europy.
17.	Zróżnicowanie gęstości zaludnienia na obszarze Polski	Poznanie przestrzennego zróżnicowania rozmieszczenia ludności w Polsce.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że ludność w Polsce rozmieszczona jest nierównomiernie; • wyjaśnia przyczyny nierównomiernego rozmieszczenia ludności Polski; • zna nazwy największych miast w Polsce (liczących powyżej 500 tys. mieszkańców). 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje treść mapy tematycznej; • oblicza średnią gęstość zaludnienia na 1km² danego obszaru; • porównuje dane statystyczne.

18.	Struktura wieku i płci ludności Polski i wybranych państw Europy	Charakterystyka struktury płci i wieku ludności Polski na podstawie piramidy wieku i płci.	<ul style="list-style-type: none"> zna przedziały wiekowe ludności, ze względu na możliwość podejmowania pracy; rozumie pojęcia: <i>wiek przedprodukcyjny</i>, <i>wiek produkcyjny</i> i <i>wiek poprodukcyjny</i>; wyjaśnia przyczyny zmian w strukturze wieku i płci ludności Polski. 	<ul style="list-style-type: none"> odczytuje dane statystyczne na piramidzie wieku; interpretuje piramidę wieku i płci ludności; prognozuje następstwa ujemnego przyrostu naturalnego; porównuje dane dotyczące struktury wieku i płci w państwach europejskich.
19.	Kierunki migracji ludności Polski. Migracje wewnętrzne i migracje zagraniczne	Wyjaśnienie przyczyn i skutków migracji wewnętrznych i zagranicznych.	<ul style="list-style-type: none"> rozumie terminy: <i>emigrant</i>, <i>imigrant</i>, <i>migracja</i>, <i>saldo migracji</i>; przedstawia powody migracji wewnętrznych i zagranicznych; przedstawia skutki ujemnego salda migracji zagranicznych ludności Polski; określa główne kierunki migracji zagranicznych ludności Polski. 	<ul style="list-style-type: none"> odczytuje treść map tematycznych; odczytuje dane przedstawione na diagramach; oblicza saldo migracji; ocenia skutki migracji zagranicznych.
20.	Zmiany liczby ludności w Polsce i w Europie w XX i XXI wieku	Przedstawienie zmian liczby ludności Polski i Europy po 1945 roku – analiza danych statystycznych.	<ul style="list-style-type: none"> wymienia czynniki historyczne, które wpłynęły na liczbę ludności Polski; rozumie terminy: <i>repatriacja</i>, <i>deportacja</i>, <i>ujemny przyrost naturalny</i>; wykazuje wpływ wydarzeń historycznych na strukturę wieku i płci ludności Polski i Europy; wymienia państwa, w których żyją dużo ludności polskiej. 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje dane statystyczne; odczytuje treść map tematycznych; wyciąga wnioski, przedstawia tendencje zmian liczby ludności Polski i Europy w określonych latach; wyraża opinię o prognozowanych zmianach liczby ludności Polski i Europy.
21.	Struktura narodowości, wyznań i wykształcenia ludności Polski na tle wybranych państw Europy	Przedstawienie struktury narodowościowej, wyznaniowej i wykształcenia ludności w Polsce oraz w wybranych państwach Europy.	<ul style="list-style-type: none"> rozumie terminy: <i>mniejszość narodowa</i>, <i>język regionalny</i>; wymienia główne mniejszości narodowe żyjące w Polsce; przedstawia i opisuje strukturę wyznaniową ludności w Polsce i w regionach Europy; podaje przykłady państw wielonarodowych w Europie. 	<ul style="list-style-type: none"> wykorzystuje dane statystyczne i inne źródła informacji do objaśnienia struktury narodowości i wyznań ludności w Polsce; wyjaśnia społeczne i gospodarcze znaczenie stabilnego systemu kształcenia ludności; porównuje dane statystyczne i wyciąga wnioski.

22.	Procesy urbanizacyjne	Wyjaśnienie procesów urbanizacji w Polsce.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia terminy: <i>wieś, miasto, urbanizacja; aglomeracja, konurbacja, prawa miejskie;</i> • zna nazwy miast liczących więcej niż 500 tys. mieszkańców; • wymienia przyczyny wzrostu liczby ludności miejskiej; • podaje przykłady funkcji pełnionych przez wsie i miasta. 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje formy urbanizacji; • analizuje dane statystyczne obrazujące zmiany liczby ludności miejskiej i wiejskiej w ostatnich latach; • na podstawie mapy opisuje rozmieszczenie miast w Polsce; • porównuje wskaźnik urbanizacji w Polsce i w wybranych państwach Europy.
23.	Struktura zatrudnienia w Polsce i Europie. Sektory gospodarki	Wyjaśnienie zmian struktury zatrudnienia w Polsce i w wybranych państwach Europy.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia terminy: <i>zatrudniony, rynek pracy, szara strefa gospodarki;</i> • wie, że w gospodarce wyróżnia się trzy sektory: rolnictwo, przemysł i usługi; • wymienia przyczyny zmian w strukturze zatrudnienia; • dostrzega przestrzenne zróżnicowanie struktury zatrudnienia. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje na mapie tematycznej i na wykresie wielkość zatrudnienia według działów gospodarki; • porównuje dane statystyczne dotyczące zatrudnienia w Polsce i państwach UE; • wykazuje, na podstawie danych statystycznych, zmiany w strukturze zatrudnienia; • ocenia społeczne następstwa przemian na rynku pracy.
24.	Bezrobocie w Polsce i w wybranych państwach europejskich	Porównanie wielkości bezrobocia w Polsce i w wybranych państwach Europy.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia terminy: <i>bezrobotny, szara strefa, stopa bezrobocia;</i> • zna przedziały wiekowe ludności w wieku produkcyjnym; • podaje przyczyny bezrobocia; • wymienia działania mające przeciwdziałać bezrobociu. 	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia rodzaje bezrobocia; • porównuje dane dotyczące bezrobocia w Polsce i w wybranych państwach; • ocenia zjawisko bezrobocia i jego skutki.
25.	Rolnictwo na tle warunków naturalnych Polski	Wykazanie wpływu warunków naturalnych na rolnictwo w Polsce.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia terminy: <i>rolnictwo, długość trwania okresu wegetacyjnego;</i> • wymienia przyrodnicze i poza przyrodnicze czynniki wpływające na rozwój rolnictwa; • wyjaśnia przyczyny zróżnicowanej długości trwania okresu wegetacyjnego w Polsce; • podaje przykłady oddziaływania rolnictwa na składniki środowiska naturalnego. 	<ul style="list-style-type: none"> • na mapie tematycznej odczytuje długość trwania okresu wegetacyjnego w Polsce; • charakteryzuje na podstawie mapy typy gleb w Polsce; • odczytuje diagramy ilustrujące zróżnicowanie wielkości powierzchni poszczególnych typów gleb i klas bonitacyjnych w Polsce; • wykazuje wpływ zróżnicowania warunków naturalnych na rozwój rolnictwa w Polsce.

26.	Rolnictwo Polski – główne uprawy i zwierzęta hodowlane	Przedstawienie struktury użytkowania ziemi, rozmieszczenia głównych upraw i chowu zwierząt gospodarskich.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia terminy: <i>użytki rolne, zbiory, plony, grunty orne</i>; • wymienia uprawy zajmujące największą powierzchnię uprawną w Polsce; • wymienia główne zwierzęta hodowlane; • zna formy własności rolnej w Polsce; • podaje przykłady oddziaływania rolnictwa na składniki środowiska; • wyjaśnia zmiany zachodzące w strukturze upraw, wielkości i własności gospodarstw. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje diagramy i wykresy ilustrujące wielkość produkcji rolnej; • ocenia wielkość produkcji rolnej dla potrzeb gospodarki żywnościowej, • ocenia zmiany w strukturze upraw zachodzące w ciągu kilkunastu lat; • porównuje dane statystyczne ilustrujące wielkość zbiorów i plonów w Polsce oraz w wybranych państwach; • ocenia wpływ działalności rolniczej na środowisko przyrodnicze.
27.	Zmiany w polskim przemyśle	Przedstawienie problemów polskiego przemysłu związanych z transformacją gospodarczą.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia terminy: <i>ośrodek przemysłowy, okręg przemysłowy</i>; • wymienia czynniki lokalizacji przemysłu; • wymienia funkcje przemysłu; • wymienia nazwy największych okręgów przemysłowych w Polsce; • podaje przykłady wpływu przemysłu na składniki środowiska; • wyjaśnia przyczyny zmian zachodzących w polskim przemyśle. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje treść map gospodarczych; • przedstawia etapy rozwoju okręgu przemysłowego, którego podstawą są surowce mineralne oraz okręgu niezwiązanego z bazą surowcową; • wskazuje na mapie tematycznej okręgi przemysłowe Polski; • ocenia przemiany zachodzące w polskim przemyśle.
28.	Usługi – rodzaje i znaczenie w gospodarce	Wyjaśnienie przyczyn szybkiego rozwoju usług w Polsce oraz ich znaczenia w silnie rozwiniętej gospodarce.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia rodzaje usług; • podaje cechy usług; • podaje przykłady usług materialnych, niematerialnych, ogólnospołecznych, biznesowych; • wyjaśnia wzrost udziału zatrudnienia w usługach w Polsce. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje na diagramie udział zatrudnionych w usługach; • odczytuje na diagramie wielkość udziału usług w tworzeniu wartości dodanej brutto; • ocenia potrzebę rozwoju usług dla potrzeb gospodarki; • klasyfikuje rodzaje usług.

29.	Sieci transportu i łączności w Polsce	Przedstawienie roli i znaczenia sieci transportu i łączności dla gospodarki narodowej.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia terminy: <i>transport, węzeł transportu, sieć transportu</i>; • wymienia rodzaje transportu najlepiej rozwinięte w Polsce; • wymienia zalety i wady każdego z rodzajów transportu; • wyjaśnia znaczenie położenia Polski w Europie dla rozwoju sieci transportowych; • zna gęstości sieci kolejowej oraz drogowej w Polsce i wyjaśnia przyczyny ich różnicowania; • wyjaśnia znaczenie transportu w gospodarce narodowej; • wymienia rodzaje łączności. 	<ul style="list-style-type: none"> • ocenia położenie Polski w Europie, ze względu na rozwój sieci transportowych; • odczytuje na mapie tematycznej i wskazuje przebieg głównych linii transportowych w Polsce; • wskazuje na mapie największe węzły transportu w Polsce; • ocenia, na podstawie danych statystycznych, rolę poszczególnych rodzajów transportu w Polsce; • ocenia społeczną rolę łączności.
30.	Polska krajem bałtyckim	Poznanie rodzajów gospodarczego wykorzystania położenia Polski nad Morzem Bałtyckim.	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia korzyści wynikające z dostępu do morza; • wyjaśnia terminy: <i>gospodarka morska, infrastruktura transportu morskiego</i>; • zna nazwy naszych wielkich morskich portów handlowych; • omawia problemy rybołówstwa na Morzu Bałtyckim. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie i określa położenie naszych morskich portów handlowych; • posługując się różnymi źródłami informacji wyjaśnia przyczyny specjalizacji wielkich portów handlowych; • omawia zagrożenia związane z zanieczyszczeniem wód Morza Bałtyckiego.
31.	Walory turystyczne Polski	Przedstawienie wybitnych walorów krajoznawczych i wypoczynkowych Polski.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia rodzaje walorów turystycznych; • podaje przykłady walorów turystycznych; • wymienia walory turystyczne Polski o najwyższej randze; • wymienia źródła informacji, w których opisano walory turystyczne Polski. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie tematycznej miejscowości z walorami turystycznymi o najwyższej randze; • na podstawie źródeł informacji przedstawia opis wybranych walorów turystycznych; • rozpoznaje na ilustracjach i nazywa charakterystyczne walory turystyczne Polski.

32.	Obiekty światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego w Polsce	Przedstawienie obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Refleksja nad ich wartością.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że obiekty wpisane na Listę UNESCO podlegają szczególnej ochronie; • podaje nazwy obiektów w Polsce wpisanych na Listę UNESCO; • wymienia źródła informacji o polskich obiektach wpisanych na Listę UNESCO. 	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje na zdjęciach i nazywa obiekty z Listy UNESCO, które znajdują się w Polsce; • przedstawia krótki opis wybranego obiektu z Listy UNESCO.
33.	Rola i znaczenie Polski w Europie i na świecie	Wykazanie roli i znaczenia Polski w Europie i na świecie.	<ul style="list-style-type: none"> • zna podstawowe dane o powierzchni i liczbie ludności w Polsce; • wie, które miejsce zajmuje Polska pod względem powierzchni i liczby ludności w Europie; • wymienia wybitne postacie kultury polskiej; • wymienia ugrupowania gospodarcze i polityczne, do których należy Polska; • wie, że Polska to największe państwo Europy Środkowej. 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia historyczne i kulturowe związki Polski z Europą; • ocenia położenie Polski w Europie jako ważny czynnik rozwoju kraju; • wykazuje trwałość narodu polskiego i jego terytorialną stabilność w dorzeczach Wisły i Odry; • uzasadnia, że współczesne państwo polskie przyczynia się do stabilnego rozwoju gospodarki i polityki w regionie, Europie i na świecie.
34.	Zagrożenia powodziowe na Dolnym Śląsku	Opisanie warunków naturalnych w Polsce południowo-zachodniej, które warunkują występowanie okresowych powodzi.	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie pojęcia: <i>powódź opadowa, powódź roztopowa, zbiornik retencyjny, regulacja biegu rzeki</i>; • zna okresy wezbrań wód w rzekach na południowym zachodzie Polski; • opisuje skutki powodzi; • wyjaśnia znaczenie sztucznych zbiorników wodnych na sudeckich rzekach; • wymienia metody ochrony przeciwpowodziowej. 	<ul style="list-style-type: none"> • korzysta z map tematycznych; • wykazuje współzależności między składnikami środowiska przyrodniczego a działalnością gospodarczą ludzi; • porównuje metody ochrony przeciwpowodziowej.
35.	Wezbrania, podtopienia, powódzie w Małopolsce	Opisanie warunków naturalnych Małopolski, które warunkują występowanie okresowych wezbrań wód rzecznych.	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie terminy: <i>wezbranie, wał przeciwpowodziowy, obszar zalewowy</i>; • wymienia główne przyczyny wezbrań, podtopień i powodzi w Małopolsce. 	<ul style="list-style-type: none"> • dostrzega zależności między składnikami środowiska przyrodniczego; • ocenia metody ochrony przeciwpowodziowej w Małopolsce.

36.	Energia ze źródeł odnawialnych w województwie pomorskim	Przedstawienie możliwości produkcji energii ze źródeł odnawialnych i nieodnawialnych w woj. pomorskim.	<ul style="list-style-type: none"> wymienia odnawialne i nieodnawialne źródła energii; wyjaśnia terminy: <i>energetyka konwencjonalna</i>, <i>energetyka niekonwencjonalna</i>; przedstawia możliwości energetycznego wykorzystania warunków naturalnych w woj. pomorskim. 	<ul style="list-style-type: none"> ocenia warunki naturalne woj. pomorskiego pod kątem produkcji energii; wykazuje współzależności między składnikami środowiska w woj. pomorskim a możliwością produkcji energii; na podstawie danych statystycznych ocenia, które źródła energii są w woj. pomorskim wykorzystywane najlepiej.
37.	Energetyka w województwie łódzkim	Wykazanie możliwości rozwoju różnych dziedzin energetyki w oparciu o warunki naturalne w woj. łódzkim.	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia terminy: <i>energetyka cieplna</i>, <i>wody geotermalne</i>, <i>biopaliwa</i>, <i>biomasa</i>, <i>biogaz</i>; wymienia zalety i wady największej w Polsce elektrowni cieplnej „Bełchatów”; dostrzega zalety energetyki niekonwencjonalnej. 	<ul style="list-style-type: none"> wykazuje współzależności między działalnością gospodarczą a warunkami naturalnymi; analizuje dane statystyczne i wyciąga wnioski; wykazuje wpływ warunków naturalnych na rozwój energetyki w woj. łódzkim.
38.	Rozwój Warszawy i jej strefy podmiejskiej	Opisanie rozwoju aglomeracji warszawskiej i dostrzeżenie związków między miastem a strefą podmiejską.	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia termin <i>strefa podmiejska</i>; zna główne fakty i daty w rozwoju Warszawy; wymienia funkcje miasta stołecznego; wymienia i krótko opisuje charakterystyczne obiekty (budowle) Warszawy. 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje dane statystyczne; wykorzystuje plany miasta i mapy tematyczne; na podstawie różnych źródeł informacji opisuje krajobraz miejski Warszawy oraz krajobraz jej strefy podmiejskiej.
39.	Rozwój Krakowa	Wykazanie historycznego znaczenia Krakowa oraz opisanie funkcji pełnionych przez miasto współcześnie.	<ul style="list-style-type: none"> wymienia funkcje Krakowa pełnione przez miasto w czasach historycznych i współcześnie; dostrzega zmiany funkcji Krakowa na przestrzeni lat; wymienia główne zabytki Krakowa. 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia rolę i znaczenie Krakowa w różnych okresach historii Polski; dostrzega związki między rozwojem Krakowa i jego strefy podmiejskiej a położeniem geograficznym miasta; analizuje i porównuje dane statystyczne.

40.	Migracje w województwach zachodniopomorskim i podlaskim	Dostrzeganie wpływu ruchów migracyjnych na strukturę ludności.	<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady ruchów migracyjnych między charakterystycznymi obszarami w woj. zachodniopomorskim i podlaskim; • podaje przyczyny skłaniające ludzi w obu województwach do migracji; • wyjaśnia termin <i>saldo migracji</i>; • podaje przykłady zmian struktury ludności na wybranych obszarach obu województw. 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje mapy woj. zachodniopomorskiego i podlaskiego przedstawiające saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych; • wnioskuje na podstawie tekstu w podręczniku; • wyjaśnia przyczyny zmian w strukturze wieku i płci ludności obu województw spowodowanych ruchami migracyjnymi.
41.	Zmiany w konurbacji katowickiej po 1989 r.	Wykazanie zmian w konurbacji katowickiej, jakie nastąpiły po przemianach politycznych i gospodarczych w Polsce po 1989 roku.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia terminy: <i>konurbacja, restrukturyzacja, prywatyzacja, Specjalna Strefa Ekonomiczna</i>; • dostrzega przemiany gospodarcze, jakie nastąpiły w konurbacji katowickiej po 1989 r. • zna główne zasady gospodarki rynkowej; • podaje przykłady zmian w strukturze zatrudnienia w konurbacji katowickiej po 1989 roku. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje treść map tematycznych; • porównuje dane statystyczne przedstawione na diagramach; • wnioskuje na podstawie uzyskanych danych; • wyjaśnia przyczyny zmian w gospodarce rynkowej na obszarze konurbacji katowickiej po 1989 roku.
42.	Aglomeracja łódzka wczoraj i dziś	Wykazanie zmian w aglomeracji łódzkiej spowodowanych przemianami politycznymi i gospodarczymi w Polsce po 1989 roku.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia termin <i>aglomeracja</i>; • opisuje historyczne przyczyny rozwoju aglomeracji łódzkiej; • wyjaśnia przyczyny spadku liczby ludności w aglomeracji łódzkiej po 1989 roku; • wyjaśnia przyczyny zmian w strukturze zatrudnienia. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje na mapie nazwy miast należących do aglomeracji łódzkiej; • odczytuje dane przedstawione na diagramach; • wyjaśnia kierunki przemian, jakie nastąpiły w aglomeracji łódzkiej po 1989 roku.
43.	Wrocławski obszar metropolitalny	Wyjaśnienie przyczyn rozwoju obszaru metropolitalnego Wrocławia i opis pełnionych przez niego funkcji.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia terminy: <i>obszar metropolitalny, miasto satelickie, centrum logistyczne, High-Tech</i>; • wyjaśnia, jak infrastruktura transportowa wpłynęła na lokalizację przedsiębiorstw usługowych i przemysłowych w obszarze metropolii Wrocławia. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje na mapie nazwy miast w obszarze metropolitalnym Wrocławia; • wskazuje na mapie przebieg linii transportowych wokół Wrocławia; • ocenia wpływ położenia geograficznego na rozwój metropolii Wrocławia.

44.	Nadmorska aglomeracja Trójmiasta	Wykazanie współzależności między położeniem geograficznym a rozwojem działalności gospodarczej o określonym typie.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia nazwę <i>Trójmiasto</i>; • przedstawia korzyści wynikające z położenia Trójmiasta nad morzem; • wymienia funkcje Trójmiasta; • wymienia znane obiekty znajdujące się w Trójmieście. 	<ul style="list-style-type: none"> • określa położenie geograficzne Trójmiasta; • wykazuje związki między położeniem geograficznym Trójmiasta a rozwojem gospodarki morskiej; • analizuje dane statystyczne i ocenia stopień specjalizacji portów w Gdańsku i Gdyni.
45.	Turystyka na Pobrzeżu Bałtyckim	Ocena walorów przyrodniczych Pobrzeża Bałtyckiego dla celów turystycznych.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia terminy: <i>mierzeja, jezioro przybrzeżne, plaża, klif, wydma</i>; • wymienia nazwy parków narodowych znajdujących się w pasie pobraże; • wymienia walory przyrodnicze pobraże będące „magnesem turystycznym”; • wymienia nazwy uzdrowisk i innych znanych miejscowości turystycznych na polskiej części Pobrzeża Bałtyckiego. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje treść map turystycznych; • na podstawie różnych źródeł informacji określa funkcje miejscowości turystycznych w pasie pobraże; • przedstawia własną ocenę możliwości rozwoju turystyki na Pobrzeżu Bałtyckim.
46.	Dziedzictwo kulturowe Małopolski	Ocena walorów kulturowych Małopolski dla rozwoju turystyki.	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie terminy: <i>region kulturowy, grupa etnograficzna</i>; • wymienia najbardziej znane obiekty kulturowe znajdujące się w Małopolsce i wykazuje ich znaczenie dla rozwoju turystyki; • wykazuje społeczne i gospodarcze znaczenie turystyki krajoznawczej. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje treść map tematycznych; • na podstawie różnych źródeł informacji przedstawia charakterystykę wybranego obiektu kulturowego z obszaru Małopolski.
47.	Położenie i różnicowanie warunków naturalnych w regionie	Poznanie głównych cech środowiska przyrodniczego w regionie, wyjaśnienie genezy głównych form rzeźby.	<ul style="list-style-type: none"> • objaśnia nazwę regionu; • wie, w którym z pasów rzeźby powierzchni region leży i określa dominujący typ krajobrazu naturalnego; • podaje podstawowe informacje o cechach klimatu w regionie; • wie, w dorzeczu której rzeki leży region; • wymienia główne źródła informacji o regionie. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie i określa położenie regionu i miejscowości, w której mieszka; • opisuje cechy środowiska przyrodniczego własnego regionu; • wykazuje związki i współzależności między składnikami środowiska naturalnego; • wykorzystuje różne źródła informacji o regionie.

48.	Rozpoznawanie skał w moim regionie	Poznanie głównych skał występujących w regionie oraz opisanie ich cech.	<ul style="list-style-type: none"> • zna nazwy typowych skał występujących w regionie; • zna cechy typowych skał występujących w regionie; • określa gospodarcze znaczenie skał w regionie. 	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje i nazywa typowe skały występujące w regionie; • wyjaśnia genezę skał występujących w regionie; • dostrzega zależności między formami rzeźby terenu a budującymi je skałami.
49.	Charakterystyka pochodzenia społeczności w regionie	Charakterystyka ludności w regionie, zróżnicowanie wieku i płci, rozmieszczenie, problemy na rynku pracy.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, skąd wywodzi się ludność w regionie; • podaje przykłady zwyczajów i obrzędów charakterystycznych dla regionu; • wymienia wybitne postacie związane z historią regionu; • wymienia główne ośrodki miejskie w regionie; • wymienia główne źródła utrzymania ludności w regionie. 	<ul style="list-style-type: none"> • korzystając z różnych źródeł informacji, opisuje zróżnicowanie ludności w regionie; • opisuje zwyczaje i obrzędy charakterystyczne dla regionu; • na podstawie danych statystycznych charakteryzuje strukturę zatrudnienia ludności w regionie; • opisuje aktualne problemy ludnościowe w miejscowości, w której mieszka.
50.	Rozwój gospodarki w moim regionie	Charakterystyka gospodarki w regionie, wykazanie związków między zasobami naturalnymi a głównymi rodzajami działalności.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia bogactwa naturalne i mineralne występujące w regionie; • wymienia dominujące gałęzie gospodarki w regionie; • podaje przykłady przekształcenia składników środowiska przyrodniczego w wyniku działalności gospodarczej; • określa gospodarcze znaczenie regionu dla Polski; • wymienia główne ośrodki przemysłu w regionie. 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje dostosowanie działalności gospodarczej w regionie do warunków przyrodniczych; • charakteryzuje stan przemysłu w regionie na podstawie danych statystycznych; • omawia problemy gospodarki w regionie – zatrudnienie, bezrobocie, migracje.
51.	Mój region obszarem turystycznym – wycieczka samochodowa	Ocena możliwości wykorzystania zasobów turystycznych w regionie dla celów turystyki samochodowej.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia najważniejsze walory turystyczne regionu; • dostrzega znaczenie turystyki samochodowej; • wymienia źródła informacji o walorach turystycznych w regionie; • zna zasady opracowania trasy wycieczki samochodowej. 	<ul style="list-style-type: none"> • korzysta z mapy samochodowej; • opracowuje trasę wycieczki samochodowej po walorach turystycznych regionu; • przedstawia aktualny stan zagospodarowania turystycznego w regionie.

52.	Mój region obszarem turystycznym – wycieczka piesza	Ocena możliwości wykorzystania zasobów turystycznych w regionie dla celów turystyki pieszej.	<ul style="list-style-type: none"> • dostrzega znaczenie turystyki pieszej w poznawaniu regionu; • wymienia źródła informacji o walorach turystycznych w regionie; • przedstawia hasło reklamowe zachęcające do odwiedzenia regionu. 	<ul style="list-style-type: none"> • korzysta z mapy turystycznej i topograficznej; • opracowuje trasę wycieczki pieszej po walorach turystycznych regionu; • korzysta z różnych źródeł informacji.
53.	Jakie zmiany zachodzą w środowisku regionu pod wpływem działalności gospodarczej? Przygotowanie do zajęć terenowych	Dostrzeganie i dokumentowanie zmian w środowisku najbliższego regionu spowodowanych przez działalność gospodarczą.	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia spis literatury i opracowań dotyczących środowiska przyrodniczego i geograficznego własnego regionu; • proponuje szczegółowy temat opracowania dotyczący zmian środowiska zachodzących w regionie; • zna zasady zachowania się podczas zajęć w terenie. 	<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystuje różne źródła informacji; • dokumentuje obserwacje; • wnioskuje na podstawie przeprowadzanych obserwacji; • ocenia sposoby gospodarczego wykorzystania regionu; • prezentuje opracowanie obserwacji.
54.	Współpraca Polski z sąsiadami – euroregiony.	Przedstawienie form współpracy między Polską a państwami sąsiadującymi.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia państwa sąsiadujące z Polską; • podaje przykłady współpracy Polski z krajami sąsiadującymi; • wyjaśnia terminy: <i>euromregion</i>, <i>współpraca transgraniczna</i>; • podaje przykłady współpracy gospodarczej Polski z państwami Unii Europejskiej. 	<ul style="list-style-type: none"> • ocenia położenie geograficzne i polityczne Polski w Europie; • przedstawia korzyści z położenia Polski w Europie Środkowej; • wskazuje na mapie tematycznej euroregiony; • omawia cele utworzenia euroregionów.
55.	Moja „mała ojczyzna” – granice i cechy środowiska przyrodniczego	Wyznaczenie granic symbolicznego obszaru nazwanego „małą ojczyzną”. Opracowanie w grupach opisu cech środowiska przyrodniczego „małej ojczyzny”.	<ul style="list-style-type: none"> • zna granice obszaru utożsamianego z „małą ojczyzną”; • wymienia opracowania popularno-naukowe opisujące obszar uznany za „małą ojczyznę”; • identyfikuje się z „małą ojczyzną” i współdziała w kształtowaniu ładu przestrzennego na tym obszarze. 	<ul style="list-style-type: none"> • pracuje w grupie – wraz z innymi uczniami wykonuje część zaplanowanego opisu cech środowiska przyrodniczego „małej ojczyzny”.

56.	Moja „mała ojczyzna” – atrakcyjność turystyczna	Ocena walorów turystycznych w „małej ojczyźnie” poprzez wskazanie charakterystycznych i wyróżniających się obiektów przyrodniczych i kulturowych.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia obiekty przyrodnicze i kulturowe, które mogą być atrakcją turystyczną; • nadaje obiektom przyrodniczym i kulturowym rangę odpowiednią do ich atrakcyjności; • zna źródła informacji o wybranych obiektach w swojej „małej ojczyźnie”. 	<ul style="list-style-type: none"> • pracuje w grupie lub indywidualnie nad opracowaniem przewodnika po wybranych, charakterystycznych obiektach w „małej ojczyźnie”; • dokumentuje fotograficznie wybrane obiekty przyrodnicze i kulturowe; • na forum szkoły prezentuje przewodnik, plakat, film itp.
57.	Mój region i moja miejscowość – moja „mała ojczyzna”	Wykazanie potrzeby poszanowania i identyfikacji z najbliższym znanym uczniowi obszarem – „małą ojczyznę”.	<ul style="list-style-type: none"> • zna podstawowe dane geograficzne o swojej „małej ojczyźnie”; • wyjaśnia pochodzenie nazwy regionu i miejscowości; • wymienia instytucje, w których są przechowywane i udostępniane informacje o regionie i miejscowości. 	<ul style="list-style-type: none"> • opracowanie indywidualne lub grupowe pokazujące odrębność „małej ojczyzny”, jej historię, elementy gospodarcze charakterystyczne dla opisywanego obszaru; • przedstawienie wizji rozwoju „małej ojczyzny”.

7. Plan metodyczny dla klasy VIII

DZIAŁ NAUCZANIA	NR LEKCJI	Liczba wymaganych czynności ucznia
XIV. WYBRANE PROBLEMY I REGIONY GEOGRAFICZNE AZJI: ...	1–8	11
XV. WYBRANE PROBLEMY I REGIONY GEOGRAFICZNE AFRYKI: ...	9–15	8
XVI. WYBRANE PROBLEMY I REGIONY GEOGRAFICZNE AMERYKI ...	16–22	9
XVII. WYBRANE PROBLEMY I REGIONY GEOGRAFICZNE AUSTRALII ...	23–25	2
XVIII. GEOGRAFIA OBSZARÓW OKOŁOBIEGUNOWYCH: ...	26–27	3

NR LEKCJI	TEMAT LEKCJI	CEL LEKCJI	SZCZEGÓLWE CELE NAUCZANIA	
			WIADOMOŚCI UCZEŃ:	UMIEJĘTNOŚCI UCZEŃ:
1.	Azja – kontynent kontrastów geograficznych	Wykazanie zróżnicowania środowiska przyrodniczego Azji.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że Azja jest kontynentem o największej powierzchni; • zna główne cechy ukształtowania powierzchni Azji; • podaje przykłady kontrastów klimatycznych, roślinnych, glebowych i wysokościowych w Azji; • wyjaśnia współzależności występujące w środowisku przyrodniczym. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje treść map ogólnogeograficznych i tematycznych; • odczytuje i porównuje dane na wykresach klimatycznych; • wykazuje współzależność zjawisk między składnikami środowiska przyrodniczego; • wskazuje na mapie zasięg typów klimatu i granicy wieloletniej zmarzliny; • ocenia warunki środowiska przyrodniczego Azji dla potrzeb rozwoju gospodarczego.
2.	Azja – płyty litosfery. Pacyficzny „pierścień ognia”	Wyjaśnienie związków między przebiegiem granic płyt litosfery a zjawiskami występującymi w strefach ryftowych.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia terminy: <i>plyta litosfery, rów tektoniczny, wulkan, trzęsienie ziemi, tsunami</i>; • rozumie pojęcie: <i>pacyficzny „pierścień ognia”</i>; • wyjaśnia procesy występujące na granicach płyt litosfery; • opisuje skutki trzęsień ziemi i fal <i>tsunami</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje treść mapy tematycznej; • na podstawie ilustracji wyjaśnia procesy występujące na granicach płyt litosfery; • formułuje twierdzenia o zaobserwowanych prawidłowościach.

3.	Azja Południowo-Wschodnia – klimat monsunowy. Rolnictwo	Wykazanie zależności kształtujących typy rolnictwa w Azji Południowo-Wschodniej.	<ul style="list-style-type: none"> wymienia obszary w Azji Południowo-Wschodniej, w których uprawia się ryż; wyjaśnia terminy: <i>okres wegetacyjny, rolnictwo intensywne, nawodnienie (irygacja)</i>; zna cechy monsunu letniego i zimowego w Azji Południowo-Wschodniej; wie, że ryż jest podstawową uprawą w Azji Południowo-Wschodniej; wyjaśnia, dlaczego uprawa ryżu dominuje w Azji Południowo-Wschodniej. 	<ul style="list-style-type: none"> dostrzega związki między typem rolnictwa a klimatem; opisuje rytm zmian w uprawach na obszarze Azji Południowo-Wschodniej; wskazuje na mapie i objaśnia zasięg uprawy ryżu w Azji Południowo-Wschodniej; odczytuje na mapie politycznej nazwy państw w Azji Południowo-Wschodniej.
4.	Japonia – cechy środowiska przyrodniczego. Nowoczesna gospodarka	Charakterystyka cech środowiska przyrodniczego Japonii oraz określenie przyczyn rozwoju nowoczesnej gospodarki.	<ul style="list-style-type: none"> wie, że Japonia jest państwem wyspiarskim; zna nazwy głównych wysp Japonii; wymienia naturalne zagrożenia występujące w strefie, gdzie leży Japonia; podaje przykłady przystosowania japońskiej gospodarki i codziennego życia mieszkańców do warunków naturalnych i problemów wynikających z niewielkiej powierzchni kraju; wie, że Japonia należy do wysoko rozwiniętych państw świata. 	<ul style="list-style-type: none"> korzystając z mapy, określa położenie geograficzne Japonii; na podstawie map tematycznych przedstawia wpływ naturalnych zagrożeń (trzęsień ziemi, tajfunów, tsunami) na życie ludności; na podstawie danych statystycznych wykazuje znaczenie handlu zagranicznego dla Japonii; wskazuje na mapie główne japońskie ośrodki przemysłu i porty morskie; analizuje i interpretuje dane dotyczące gospodarki Japonii; ocenia wpływ czynników społeczno-kulturowych na tworzenie nowoczesnej gospodarki.
5.	Chiny – najludniejszy kraj świata	Wykazanie przyczyn nierównomiernego rozmieszczenia ludności oraz kierunków rozwoju gospodarczego w Chińskiej Republice Ludowej.	<ul style="list-style-type: none"> zna liczbę ludności Chin; wie, jaki procent ludności świata stanowi ludność Chin; wyjaśnia przyczyny zróżnicowania gęstości zaludnienia w Chinach; 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje dane statystyczne dotyczące rozwoju ludnościowego i urbanizacji w Chinach; wykorzystując mapy tematyczne, określa przyczyny nierównomiernej gęstości zaludnienia w Chinach;

5. (cd.)			<ul style="list-style-type: none"> • podaje kierunki rozwoju gospodarczego Chin. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie największe miasta w Chinach; • opisuje aktualną sytuację społeczną i gospodarczą w Chinach; • ukazuje rozwój Chińskiej Republiki Ludowej w ostatnich latach i wzrost znaczenia w gospodarce światowej.
6.	Indie – kontrasty społeczne i gospodarcze	Charakterystyka współczesnego społeczeństwa Indii, ukazanie zróżnicowania społecznego oraz przemian zachodzących w gospodarce.	<ul style="list-style-type: none"> • zna przyczyny nierównomiernego rozmieszczenia ludności Indii; • wymienia główne uprawy występujące w Indiach; • wie, że Indie zajmują drugie miejsce pod względem liczby ludności na świecie; • wyjaśnia terminy: <i>eksplozja demograficzna, zielona rewolucja, analfabetyzm</i>; • wymienia główne religie panujące w Indiach; • podaje przykłady przemian społecznych i gospodarczych zachodzących w Indiach. 	<ul style="list-style-type: none"> • na podstawie mapy tematycznej przedstawia rozmieszczenie ludności Indii; • wykazuje wpływ klimatu na rozmieszczenia głównych upraw; • posługując się wykresem, objaśnia przyczyny zmian liczby ludności w Indiach; • posługując się różnymi źródłami informacji, wyjaśnia przyczyny rozwoju nowoczesnych technologii w Indiach.
7.	Bliski Wschód – gospodarka, kultura, konflikty zbrojne	Wykazanie zróżnicowania ludnościowego, religijnego, politycznego oraz gospodarczego państw Bliskiego Wschodu.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia największe państwa zaliczane do Bliskiego Wschodu; • wie, jakie grupy ludności zamieszkują Bliski Wschód; • wymienia główne bogactwa mineralne występujące na Bliskim Wschodzie; • wyjaśnia przyczyny będące podstawą konfliktów zbrojnych na Bliskim Wschodzie. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie region Bliskiego Wschodu i odczytuje nazwy państw; • na podstawie map tematycznych charakteryzuje gospodarkę Bliskiego Wschodu; • na podstawie różnych źródeł informacji przedstawia główne konflikty zbrojne między państwami Bliskiego Wschodu.
8.	Ludność Azji – kolebki ras, kultur i religii	Wykazanie zróżnicowania rasowego, kulturowego i religijnego ludności Azji oraz przyczyn jej nierównomiernego rozmieszczenia.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia główne religie panujące w Azji; • wymienia główne odmiany człowieka żyjące w Azji; • wyjaśnia termin <i>Żyźny Półksiężyc</i>; 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie obszary Azji, na których rozwinęły się starożytne cywilizacje; • wskazuje na mapie obszary, które zamieszkują wyznawcy największych religii w Azji;

8. (cd.)			<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady wpływu kultury i religii na życie ludności; • zna liczbę ludności Azji; • wie, że ludność Azji jest rozmieszczona nierównomiernie. 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, posługując się mapami, geograficzne i historyczne przyczyny zróżnicowania gęstości zaludnienia w Azji; • uzasadnia tezę o wielkim zróżnicowaniu ludnościowym w Azji.
9.	Afryka – położenie geograficzne. Czynniki kształtujące typy klimatu w Afryce	Wyjaśnienie jak położenie geograficzne wpływa na czynniki klimatyczne na danym obszarze.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że Afryka leży symetrycznie względem równika; • wymienia czynniki klimatyczne; • podaje przykłady wpływu czynnika klimatycznego na składniki klimatu; • opisuje i wyjaśnia cyrkulację powietrza w strefie międzyzwrotnikowej. 	<ul style="list-style-type: none"> • określa położenie geograficzne Afryki na mapie hipsometrycznej; • odczytuje treść map tematycznych; • wyjaśnia wpływ czynników klimatycznych na poszczególne składniki klimatu w Afryce.
10.	Afryka – strefy klimatyczne, roślinne i glebowe	Wykazanie współzależności zjawisk w środowisku przyrodniczym.	<ul style="list-style-type: none"> • zna nazwy stref klimatycznych, roślinnych i glebowych w Afryce; • wie, że strefy klimatyczne, roślinne i glebowe położone są symetrycznie względem równika; • podaje przykłady współzależności między klimatem, strefą roślinną a typem gleby w Afryce. 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia zależności między klimatem, roślinnością i glebami na przykładzie stref w Afryce; • odczytuje treść map tematycznych; • charakteryzuje strefy krajobrazowe w Afryce; • odczytuje dane na diagramach klimatycznych i wyciąga wnioski.
11.	Formy gospodarowania w strefie Sahelu	Uzasadnienie potrzeby racjonalnej gospodarki w środowisku suchych i półsuchych obszarów rolniczych.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia termin <i>Sahel – Afryka Subsaharyjska</i>; • wymienia charakterystyczne organizmy żyjące w strefie Sahelu; • wyjaśnia terminy: <i>koczownictwo, pustynnienie, rolnictwo ekstensywne, oaza</i>; • wyjaśnia znaczenie wody dla potrzeb gospodarowania w obszarach półsuchych; • podaje przykłady niekorzystnego oddziaływania rolniczego na środowisko w strefie Sahelu. 	<ul style="list-style-type: none"> • określa położenie strefy Sahelu w Afryce; • na podstawie diagramu klimatycznego przedstawia charakterystyczne cechy klimatu w strefie Sahelu; • ocenia sposoby gospodarowania w strefie Sahelu, • omawia programy pomocowe dla państw mających terytoria w strefie Sahelu.

12.	Rolnictwo żarowo- odłogowe i plantacyjne w Afryce Zachodniej	Wyjaśnienie potrzeby dostosowania systemu uprawy roślin do wa- runków naturalnych.	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie terminy: <i>odłóg, system żarowo–odłogowy, plantacja, rolnictwo planta- cyjne</i>; • wymienia nazwy głównych roślin uprawnych i zwierząt hodowlanych w Afryce Za- chodniej. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje treść map tema- tycznych; • wyjaśnia potrzebę dostoso- wania sposobu działalności rolniczej do warunków śro- dowiskowych i społecznych; • ocenia skutki stosowania rol- nictwa żarowo–odłogowego
13.	Etiopia – niedoży- wienie ludności	Wyjaśnienie przyczyn niedożywienia i głodu oraz następstwa tych zjawisk w państwach Afryki.	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie terminy: <i>niedoży- wienie, głód</i>; • wymienia przyczyny braków żywności w Etiopii; • wymienia następstwa niedo- żywienia ludności w Etiopii; • ocenia możliwości pomocy 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje treść map tema- tycznych; • wskazuje na mapie obszary głodu i niedożywienia w Afryce; • proponuje formy pomocy dla obszarów niedożywienia i głodu w Afryce.
14.	Rozwój turystyki w Kenii	Wykazanie, jak walory przyrodnicze i kultu- rowe danego państwa mogą wpłynąć na roz- wój turystyki.	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie znaczenie terminów: <i>turystyka, walory przyrodnicze, walory krajoznawcze</i>; • podaje przykłady walorów przyrodniczych i kulturo- wych na obszarze Kenii; • określa znaczenie turystyki dla gospodarki Kenii. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje treść map tema- tycznych; • wyjaśnia przyczyny rozwoju turystyki w Kenii; • wyjaśnia, jaki jest wpływ ruchu turystycznego na składniki środowiska przyrodniczego w Kenii.
15.	Afryka – ludność i gospodarka	Ukazanie zróżnicowa- nia rozwoju społeczno- gospodarczego w kra- jach afrykańskich oraz przyczyn i następstw istniejących różnic.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia terminy: <i>niewol- nictwo, kolonializm</i>; • wymienia główne grupy ludności odmiany czarnej zamieszkujące Afrykę; • wyjaśnia, posługując się przykładami, wpływ śro- dowiska przyrodniczego na rozwój gospodarczy państw Afryki; • podaje przykłady naj- bogatszych i najuboższych państw Afryki; • wyjaśnia przyczyny nierów- nomiernego rozmieszczenia ludności w Afryce. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje treść mapy politycznej Afryki; • na podstawie map tema- tycznych opisuje rozmiesz- czenie ludności w Afryce; • charakteryzuje rodzaje gos- podarowania rolniczego w Afryce; • wyjaśnia wpływ czynników przyrodniczych i pozapry- rodniczych na rozwój rolnic- twa krajów afrykańskich; • wskazuje związki między problemem wyżywienia a występowaniem chorób i długością życia.

16.	Ameryka Północna i Ameryka Południowa – położenie geograficzne. Wielkie regiony geograficzne	Przedstawienie różnicowania krajobrazowego Ameryki Północnej i Ameryki Południowej.	<ul style="list-style-type: none"> • zna wielkość powierzchni Ameryki Północnej i Ameryki Południowej; • zna nazwy wielkich regionów geograficznych w Ameryce; • zna nazwy głównych elementów linii brzegowej w Ameryce; • rozumie znaczenie terminów: <i>Ameryka Anglosaska, Ameryka Łacińska, Ameryka Środkowa</i>; • podaje przykłady współzależności między elementami środowiska w Ameryce. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje na mapie nazwy wielkich regionów geograficznych w Ameryce Północnej i Ameryce Południowej; • oblicza rozciągłość południkową Ameryki; • wyjaśnia przyczyny różnicowania środowiska naturalnego Ameryki.
17.	Ameryka Północna i Ameryka Południowa – klimat. Cyklony i tornada w Ameryce Północnej	Wykazanie współzależności między czynnikami klimatycznymi a składnikami klimatu.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia czynniki klimatyczne wpływające na klimat Ameryki; • wyjaśnia wpływ klimatu na pozostałe naturalne elementy środowiska; • podaje przykłady zależności między czynnikiem klimatycznym a składnikiem klimatu; • rozumie terminy: <i>tornado, cyklon tropikalny</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje mapy klimatyczne i na ich podstawie określa typy klimatu w Ameryce; • odczytuje dane na diagramach klimatycznych; • porównuje typy klimatu w Ameryce.
18.	Kanada – współzależności między składnikami środowiska przyrodniczego	Wykazanie współzależności między składnikami środowiska przyrodniczego na obszarze Kanady.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że położenie geograficzne obszaru wpływa na składniki jego środowiska; • rozumie terminy: <i>północna granica upraw, granica lasu</i>; • podaje przykłady współzależności między składnikami środowiska przyrodniczego na obszarze Kanady. 	<ul style="list-style-type: none"> • określa położenie geograficzne Kanady; • odczytuje na mapie przebieg północnej granicy upraw i granicy lasów; • odczytuje treść map tematycznych; • wyjaśnia współzależności między składnikami środowiska przyrodniczego na obszarze Kanady.
19.	Amazonia – problemy zagospodarowania	Przedstawienie znaczenia lasów Amazonii dla środowiska przyrodniczego oraz problemów w wielkich miastach Brazylii.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, jakie znaczenie dla środowiska przyrodniczego mają duże obszary leśne; • zna powierzchnię i położenie lasów amazońskich; 	<ul style="list-style-type: none"> • określa położenie geograficzne Brazylii; • wskazuje na mapie główne krainy geograficzne Brazylii;

19. (cd.)			<ul style="list-style-type: none"> • zna główne sposoby wykorzystania lasów amazońskich; • wymienia nazwy wielkich miast w Brazylii; • wylicza problemy, jakie występują w wielkich miastach Brazylii; • wyjaśnia pojęcia: <i>zielone płuca Ziemi, megamiasto</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia rozbieżność pomiędzy skutkami wylesienia Amazonii a zyskami z jej gospodarczego wykorzystania; • wyjaśnia przyczyny nierównomiernego zaludnienia w Brazylii, • przedstawia rozwój wielkich miast w Brazylii.
20.	Ameryka Północna i Ameryka Południowa – zróżnicowanie ludności	Ukazanie kulturowego i etnicznego zróżnicowania ludności w Ameryce Północnej i Ameryce Południowej.	<ul style="list-style-type: none"> • zna najważniejsze fakty dotyczące kolonizacji Ameryki; • zna konsekwencje kolonizacji europejskiej w „Nowym Świecie”; • wyjaśnia terminy: <i>emigracja, imigracja, megalopolis</i>; • wymienia główne grupy językowe zamieszkujące obecnie obszar Ameryki; • wymienia największe skupiska Polonii w Ameryce. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje treść map tematycznych – gęstości zaludnienia, głównych języków; • dokonuje podziału Ameryki według kryterium kulturowego i według stopnia rozwoju gospodarczego; • wyjaśnia przyczyny nierównomiernego rozmieszczenia ludności w Ameryce; • przedstawia motywy emigracji do „Nowego Świata”; • wyjaśnia przyczyny i skutki urbanizacji w niektórych obszarach Ameryki.
21.	Wielkie miasta Ameryki Północnej i Ameryki Południowej	Przedstawienie głównych etapów rozwoju miast w Ameryce oraz współczesnych problemów w miastach Ameryki Północnej i Ameryki Południowej.	<ul style="list-style-type: none"> • zna nazwy wielkich miast w Ameryce Północnej i Ameryce Południowej; • wyjaśnia terminy: <i>slumsy, megalopolis, technopolia</i>; • wylicza problemy, jakie występują w wielkich miastach Ameryki Południowej; • określa cechy megalopolis. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje treść map tematycznych; • analizuje treść map i wyciąga wnioski; • wyjaśnia przyczyny nierównomiernego rozmieszczenia miast w Ameryce Północnej i w Ameryce Południowej.
22.	Stany Zjednoczone Ameryki – światowa potęga gospodarcza	Określenie czynników geograficznych i społecznych wpływających na rozwój gospodarczy Stanów Zjednoczonych Ameryki.	<ul style="list-style-type: none"> • zna i rozumie pojęcia: <i>kraj imigracyjny, federacja, technopolia, megalopolis</i>; • wymienia trzy sektory gospodarki narodowej i ich znaczenie w krajach wysoko rozwiniętych; 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje treść map tematycznych, • charakteryzuje najważniejsze regiony gospodarcze Stanów Zjednoczonych Ameryki;

22. (cd.)			<ul style="list-style-type: none"> • zna kryteria, które kwalifikują Stany Zjednoczone Ameryki do grupy państw bogatej Północy; • wymienia główne grupy ludności zamieszkujące w Stanach Zjednoczonych Ameryki. 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje związki między gospodarką poszczególnych regionów Stanów Zjednoczonych Ameryki a warunkami środowiska przyrodniczego • ocenia rolę i znaczenie Stanów Zjednoczonych w gospodarce światowej.
23.	Australia – cechy środowiska przyrodniczego	Przedstawienie specyficznych cech środowiska przyrodniczego Australii.	<ul style="list-style-type: none"> • zna położenie i wielkość powierzchni Australii; • wyjaśnia czynniki kształtujące typy klimatu w Australii; • wymienia gatunki organizmów reliktowych i endemicznych występujące w Australii; • rozumie terminy: <i>endemit</i>, <i>wody artezyjskie</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> • na podstawie mapy określa położenie geograficzne Australii; • odczytuje treść map tematycznych wyciąga wnioski; • korzystając z ilustracji objaśnia zjawisko występowania wód artezyjskich; • wyjaśnia przyczyny odrębności flory i fauny Australii.
24.	Związek Australijski – cechy ludności i gospodarki	Wykazanie zależności między środowiskiem przyrodniczym a cechami gospodarki Australii.	<ul style="list-style-type: none"> • zna historię osadnictwa i kolonizacji w Australii; • dostrzega odrębność kulturową Aborygenów; • wymienia główne działy gospodarki Australii; • wyjaśnia znaczenie wód artezyjskich dla gospodarki Australii. 	<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia istnienie przyrodniczych i historycznych przyczyn małej gęstości zaludnienia i nierównomiernego rozmieszczenia ludności w Australii; • wykazuje związek między rozmieszczeniem działów gospodarki a składnikami środowiska przyrodniczego w Australii.
25.	Oceania – środowisko przyrodnicze. Państwa i terytoria zależne	Wykazanie zróżnicowania Oceanii pod względem geograficznym, ludnościowym i gospodarczym.	<ul style="list-style-type: none"> • zna położenie Oceanii i wymienia nazwy głównych grup wyspiarskich; • wymienia nazwy większych wysp i archipelagów; • zna pochodzenie wysp Oceanii; • wymienia główne państwa Oceanii; • dostrzega specyficzne cechy życia ludności na wyspach. 	<ul style="list-style-type: none"> • na podstawie mapy określa położenie geograficzne Oceanii; • wskazuje na mapie grupy wysp i odczytuje ich nazwy; • korzystając z mapy politycznej, rozróżnia państwa i terytoria zależne na Oceanii; • na podstawie różnych źródeł informacji przedstawia cechy gospodarki państw Oceanii.

26.	Arktyka – położenie i środowisko geograficzne	Przedstawienie cech środowiska geograficznego Arktyki oraz znaczenia północnego obszaru podbiegunowego.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że Arktyka obejmuje północny obszar podbiegunowy; • wymienia główne czynniki kształtujące cechy środowiska geograficznego w Arktyce; • wymienia nazwy organizmów żyjących w Arktyce; • rozumie terminy: <i>lądolód, lód szelfowy, pak lodowy, góra lodowa</i>; • przedstawia cele badań w Arktyce. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie położenie geograficzne Arktyki; • wskazuje na przykładach związek między położeniem geograficznym Arktyki a cechami środowiska przyrodniczego; • uzasadnia konieczność ochrony środowiska przyrodniczego Arktyki; • korzysta z różnych źródeł informacji.
27.	Antarktyda – wspólne dobro ludzkości	Przedstawienie środowiska przyrodniczego Antarktydy oraz znaczenia tego kontynentu, leżącego wokół bieguna południowego.	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie terminy: <i>Antarktyda, Anataraktyka, nunatak</i>; • zna położenie geograficzne Antarktydy i wielkość jej powierzchni; • wymienia nazwy organizmów żyjących w Antarktyce i na Antarktydzie; • wymienia czynniki kształtujące cechy środowiska przyrodniczego Antarktydy; • wie, że Antarktyda jest objęta Układem Antarktycznym. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie położenie geograficzne Antarktyki i Antarktydy; • analizuje dane przedstawione na diagramie klimatycznym; • wykazuje związek między cechami środowiska przyrodniczego Antarktydy a jej położeniem geograficznym; • uzasadnia konieczność ochrony środowiska przyrodniczego Antarktydy.

